

โคลงสุภาพ โคลงสุภาพได้แก่โคลงซึ่งใช้คำที่ไม่ประกอบด้วย
วรรณยุกต์เอกโท เว้นแต่คำที่ท่านกำหนดไว้ว่าต้องมี (คำสุภาพคือ คำที่ไม่มี
รูปวรรณยุกต์กำกับอยู่บนคำนั้น)

ลักษณะของโคลงสองสุภาพ

๐ โคลงสองเป็นอย่างนี้

แสดงแก่กุลบุตรใช้

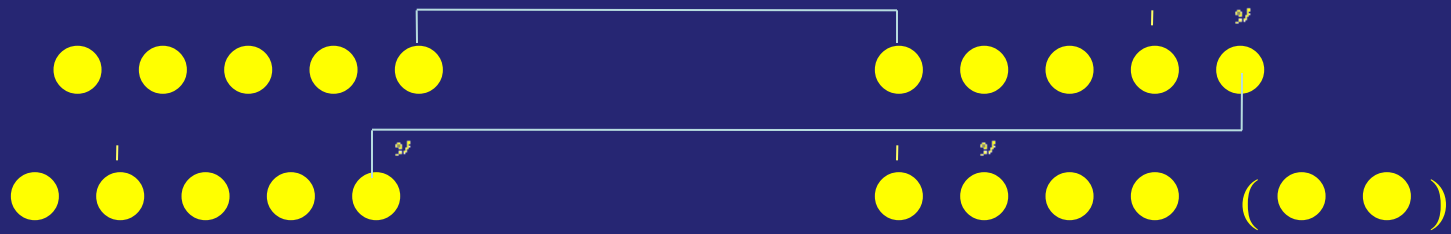
เช่นให้เห็นเลบง

แบบนา

โคลงสองสุภาพประกอบด้วยคำประพันธ์สองบาทประธาน ที่ทอดรับ
สัมผัสกัน หนึ่งมี ๑๔ คำ อาจมีคำสร้อยท้ายบทได้ ๒ คำ บทหนึ่งบังคับ
เอกโทอย่างละ ๓ แห่ง ถ้าแต่งติดต่อกันหลายบท คำที่ ๑๔ ทอดสัมผัสไป
ยังคำที่ ๑-๒-๓ ของวรรคแรกในบทต่อไป

๐ พระครวญถึงอ่อนท้าว ที่ร้างแรมศรี	หนักอุระราชร้าย
๐ ไครปรานีหนึ่งบ้าง ช่วยชีชวนชม	เชิญนุชมาแนบข้าง พฤษ์นา
๐ ร้อนอารมณ์หม่นไหม้ สบน้องนวลสมร	คิดฉันทใจจักได้ แม่นา

ลักษณะของโคลงสามสุภาพ

๐ โคลงสามแปลกโคลงสอง

ตามทำนองที่แท้

วรรคหนึ่งพึงเต็มแล้ว

เล่มนี้จึงยล เชียงเทอญ

โคลงสามสุภาพประกอบด้วยคำประพันธ์สามบาทประธาน ซึ่งทอดรับสัมผัสกันคณะหนึ่งมี ๑๕ คำ อาจมีคำสร้อยท้ายบทได้ ๒ คำ บาทหนึ่งบังคับเอกโทอย่างละ ๓ แห่ง ถ้าแต่งติดต่อกันหลายบท คำที่ ๑๕ ทอดสัมผัสไปยัง คำที่ ๑-๒-๓ ของวรรคแรกในบทต่อไป

๑ ชั้นชมดวงบุปผา

หอมตรลบอบสร้อย

๑ เรียมรำพึงพลาถวิล

งามค้งงามหยาดฟ้า

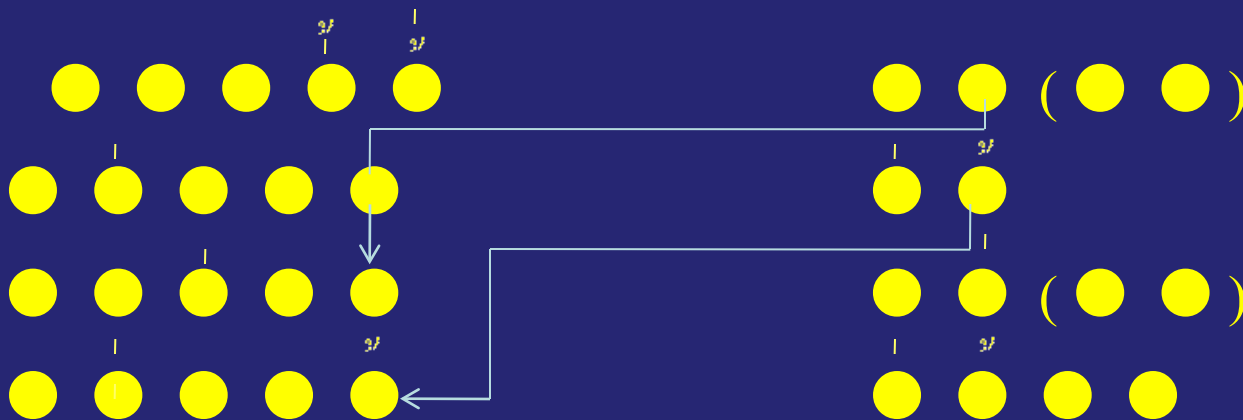
สวยโสภาใช้น้อย

เร้งน้อยใจถึง แม่ฮา

โฉมยุพินผ่องหน้า

โอษฐ์เอื้อนเย้าโฉน นีนา

ลักษณะของโคลงสี่สุภาพ

๐ เสียงลือเสียงเล่าอ้าง

เสียงย่อมยอศไกร

สองเขือพีหลับไหล

สองพีคิดเองอ้า

อันใด พี่เอย

ทั่วหล้า

ลืมนั้น ฤพี

อย่าได้ถามเมื่อ

โคลงสี่สุภาพประกอบด้วยคำประพันธ์สี่บาทประธาน ซึ่งทอดรับ
สัมผัสกันขณะหนึ่งมี ๓๐ คำ อาจมีคำสร้อยท้ายบาทได้ ๒ แห่ง คือท้ายบาท
ที่หนึ่งและท้ายบาทที่สาม บังคับเอก ๗ แห่ง โท ๔ แห่ง ตามปรกติโคลงบท
หนึ่งๆ ไม่ต้องทอดสัมผัสรับกัน เว้นแต่เข้าลิลิต คำท้ายโคลงจึงต้องทอด
สัมผัสไปยังคำในบาทแรกของโคลงอันดับต่อไปเสมอ

การเรียนรู้โคลงสี่ชนิดอื่นๆ ย่อมอาศัยความรู้จากโคลงสี่สุภาพนี้เป็นพื้นฐาน การประพันธ์โคลงนั้นจะต้องเลือกใช้คำที่นิยมใช้ในการแต่งโคลง คำภาษาไทยจะไพเราะกว่าคำไทยพื้นเมืองย่อมไม่มี เหตุผลข้อหนึ่งคือคนไทยย่อมเข้าใจความหมายของคำไทยได้ดีกว่าคำที่มาจากภาษาอื่น ถึงแม้ว่าคำนั้นจะเป็นสำนวนก็ตาม ขอยกแบบอย่างทีกรวีร้อยกรองไว้จากที่ต่างๆ

๐ ยมโดยประจุกเจ้า

ใบโบกคือนุชโชย

เรียมเห็นเกศเรียมโหย

วัลย์โอบเอวไม้ฮ่ำ

จงโดย

เรียกข้ำ

หาเกศ นุชแม่

อ่อนน้อมเอวเรียม

(ลิลิตพระลอ)

๐ มลักเห็นใบจากเจ้า

เป็นลำภาไพจิตร

จักลงระวางวิด

ผิวหนุ่มวันนั้นโอ้

๐ โอศรีเสาวลักษณ์ล้ำ

แม้ว่ามีกิ่งโพยม

แขวนขวัญนุชชูโฉม

ก็ดบมีกิ่งฟ้า

เนรมิต

แปดโล่

จวนแก่ ออกเอย

พี่เพียงโดยสาร

(ศรีปราชญ์)

แลโลม โลกเอย

ยื่นหล้า

แมกเมฆ ไร่แม่

ฝากน้องนางเดียว

(นิราศนรินทร์)

๐ สายหยุดหยุดกลิ่นฟุ้ง

สายบ่หยุดเสน่ห์ห้าย

ก็คืนก็วันวาย

ถวิลทุกขวยคำเช้า

ยามสาย

ห่างเศร้า

วางเทวษ ราแม่

หยุดไฉนใจ

(ลิลิตตะเลงพ่าย)

๐ ตีนงูไซร้หาก

นมไก่อ่ไก่อ่สำคัญ

หมู่โอรต่อโอรหัน

เชิงปราชญ์ฉลาดกล่าวผู้

เห็นกัน

ไก่อ่รู้

เห็นเล่ห์ กัณนา

ปราชญ์รู้เชิงกัน

(โลกนิติคำโคลง)

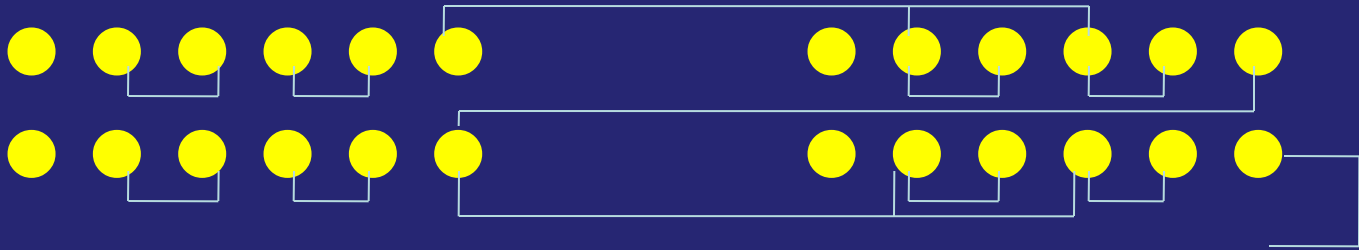
การแต่งโคลงสี่สุภาพให้ไพเราะนั้น ควรคำนึงถึงเสียงสูงต่ำของคำ คำเปรียบเทียบ สัมผัสอักษร การล่ออักษร และใช้คำไทยง่ายๆ เลือกแต่คำที่กินใจ จงพิจารณาโคลงที่กล่าวแล้วเป็นแบบของการแต่ง เบื้องแรกควรหัดแต่งขึ้นจากใจความร้อยแก้วสั้นๆก่อน แล้วแปลงเป็นโคลง เช่น โคลงชมธรรมชาติ โคลงอวยพรวันเกิด เป็นต้น

กลอนสุภาพ

กลอนสุภาพ หรือกลอนหลักทั้ง ๔ ชนิด มีลักษณะต่างๆกันดังต่อไปนี้

แผน :

กลอน ๖

ตัวอย่าง :

ความดี มีอยู่ คู่ชั่ว

ทำดี ดีช่วย อวยชัย

ผลดี นี้ นำ ความสุข

ดีเด่น เห็นผล ชนชม

ติดตัว กลัวอิง อาศัย

ทำชั่ว ชั่วให้ ใจตรม

ผลชั่ว กลัวทุกข์ ทับถม

ชั่วซ้ำ พาจม ตรมตรอม

- กฎ :
๑. ใช้คำวรรคละ ๖ คำรวด อักษรนำจะใช้ควบกับพยางค์หลังแล้วนับเป็นคำเดียวก็ได้หรือจะนับแยกเป็น ๒ คำก็ได้หรือจะนับแยกเป็น ๒ คำก็ได้ (เฉพาะในฉันทลักษณ์) เช่น เสมอ, เสมือน, แขยง, ชนม, จลอง, เถลิง ฯลฯ
  ๒. คำสุดท้ายของวรรคหน้าทุกวรรคต้องสัมผัสกับคำที่ ๒ หรือที่ ๔ ของวรรคหลัง ที่ทำเส้นโยงรับสัมผัสไว้ ๒ แห่งในวรรคหลังนั้น หมายความว่าให้เลือกลงสัมผัสได้แห่งใดแห่งหนึ่ง และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ต้องสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ ถ้าจะแต่งบทอื่นต่อไปอีก ต้องให้คำสุดท้ายของบทต้นสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ ของบทต่อไปดูเส้นโยงที่ขีดไว้ในแผน

๓. เส้นที่โยงไว้ในระหว่างวรรคเรียกว่าสัมผัสนอก หากไม่ได้ ส่วนเส้นที่โยงไว้ในวรรคเดียวกันเป็นคู่ๆ เรียกว่าสัมผัสในแต่ไม่บังคับจะมีหรือจะไม่มีก็ได้ หรือจะใช้สัมผัสสลับบ้างก็ได้หรือจะแต่ถ้ามีมีเสียเลยถือว่าไม่พอเพราะถ้ามีครบทุกคู่ นับว่าดีเยี่ยม และกฎของกลอนอื่นๆ ก็ให้ถือตามอธิบาย

๔. กลอน ๖ นิยมใช้แต่งบทละคร ที่เรียกว่าละครนอกละครใน หรือละครรำหรือละครตีกคำบริบท แต่จะแต่งเป็นอย่างอื่นที่ไม่ใช่บทละครก็ได้

๕. ต้องแต่งให้จบในบาทโท จะจบลงในบาทเอกไม่ได้ และกฎนี้ใช้ได้ทั่วไปแก่คำกลอนทุกชนิด

๖. กฎนอกจากนี้ให้ดูในตอนที่ว่าด้วยบทและบาทของกลอน

แผน :

กลอน ๗

ตัวอย่าง :

หวานคำ ล้ำรส อมฤต

ชโลมจิต สร้างโรค โศกศัลย์

น้ำคำ น้ำชุบ ชูชีวัน

ชวนชื่น หื่นหรรษ์ ห่มฤดี

คำเพราะ เสนาะ สนานจิต

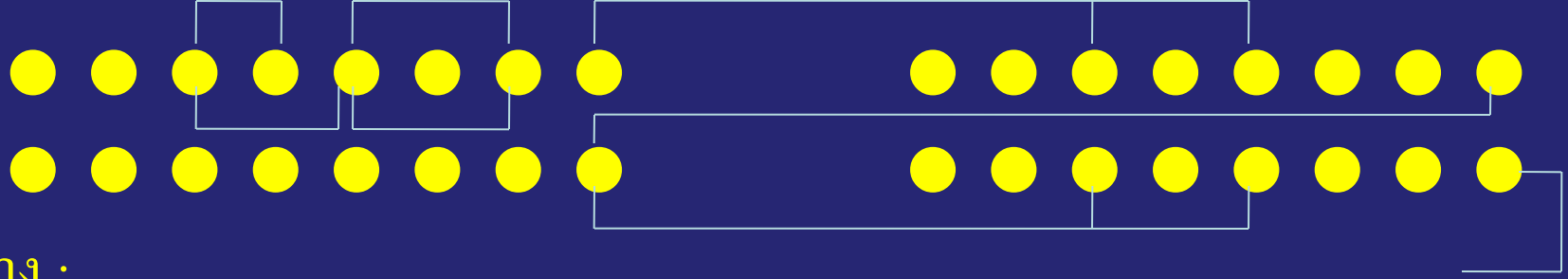
ทุกข์หน่าย คลายพิษ พูนสุขศรี

ร้อยยา แพทย์ยา ยาชีวี

ฤาถึง กิ่งวี เจริจา

กฎ : ใช้คำวรรคละ ๗ คำ คำสุดท้ายของวรรคหน้าทุกวรรค ต้องสัมผัสกับ คำที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ หรือที่ ๕ ของวรรคหลัง นอกนั้นให้ดูแผนและดูกฎใน กลอน ๖ ส่วนสัมผัสในจะใช้หรือสัมผัสคู่หรือสัมผัสสลับก็ได้

แผน :

ตัวอย่าง :

ถึงบางบอน ย้อนคิด ถึงเรื่องเก่า
 มั่นคั้นยิบ คั้นยับ จับหัวใจ
 รู้อะไร นิ่งอึ้ง มั่นคั้นปาก
 ขยายออก บอกใคร ได้ทุกวัน

โบราณเล่า ว่าบอน ซ่อนไม่ได้
 ถ้าพูดออก บอกได้ ก็หายคั้น
 ใหนักอยาก พูดยิ่ง ทุกสิ่งสรรพ
 หายอัดอั้น คั้นปาก เพราะอยากบอน
 จากนิราศวัดสิงห์

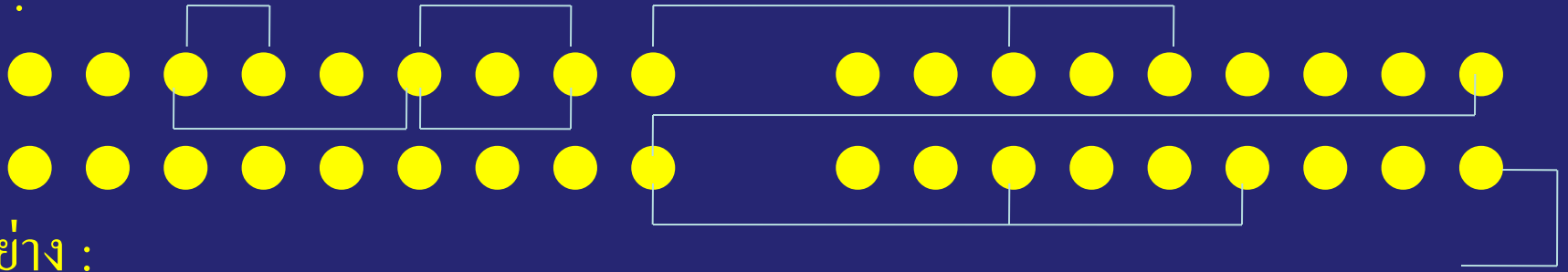
กฎ :

๑. ใช้คำวรรคละ ๘ คำ คำสุดท้ายของวรรคหน้าทุกวรรค ต้องสัมผัสกับคำที่ ๓ หรือ คำที่ ๕ ของวรรคหลัง ส่วนสัมผัสในจะใช้สัมผัสคู่หรือสัมผัสสลับก็ได้ นอกนั้นให้ดูกฎในกลอน ๖

๒. เส้นที่โยงไว้ในวรรคเดียวกัน หมายความว่าสัมผัสใน จะใช้อย่างคู่บนหรือคู่ล่างก็ได้หรือจะใช้คำที่ ๕ สัมผัสคู่กับคำที่ ๖ ก็ได้ และใช้แบบนี้ทุกวรรค

กลอน ๕

แผน :

ตัวอย่าง :

รักประเทศ รักเพื่อนบ้าง งานทุกสิ่ง
 สามัคคี ไฉนมิตร จิตชื่นบาน
 อย่าเสียศีล กินสินบน ขนเงินหลวง
 หนักก็เอา เบาก็ทำ ประจำวัน

รักสัตย์จริง รักวิชา ใจกล้าหาญ
 ตลอดกาล มรณะ อย่าละธรรม
 อย่าล่อลวง โกงเงินราษฎร ขาดขยัน
 ยุติธรรม ขันติเลิศ ประเสริฐแล

กฏ : ใช้คำวรรคละ ๕ คำ คำสุดท้ายของวรรคหน้าทุกวรรค ต้องสัมผัสกับ
 คำที่ ๓ หรือที่ ๖ ของวรรคหลัง นอกนั้นให้ดูกฎในกลอน ๖

กลอนลำนำ

กลอนลำนำ ทั้ง ๕ ชนิด มีลักษณะต่าง ๆ กันดังต่อไปนี้

แผน :

กลอนบทละคร

ตัวอย่าง :

๑. เมื่อนั้น

ครองสุวรรณภูมิพารา

บรรดาประชากราษฎร

ศึกไร้อัยร้างมาแรมปี

ท้าวหัตถ์ดินปืนเกศา

วัฒนาเกษมเปรมปรีดิ์

ทุกข์หน่ายคลายร้อนเป็นสุขจี

ภูมิมั่นคงดำรงธรรม (๔ คำ)

๒. รถเอยรถทรง

รูปทรงโศภาน่ารัก

เครื่องยนต์ยิ่งยานเวชยันต์

โคมคู่อู่หน้าคล้ายตาจริง

หน้าหม้อมีธงมหाराช

น้ำมันใส่ล้อก่อกำลัง

คนขับจับพวงมาลัยมั่น

แล่นลิวเรื่อยตามมรคา

เก่งเหลือองเรื่องระหงทรงศักดิ์

เบาะนิมนวลสักพนักอิง

ดีลื้อเร็วหันระเห็ดวิ่ง

กระจกติดปีดนิ่งกำบัง

รูปครุฑแผ่นผางาคอยู่หลัง

เครื่องเดินเหินดังพระพายพา

ทรงธรรม์ปล้นสุขहरรษา

ประชาโห่ร้องอวยชัย (๘ คำ)

๑. กลอนละครใช้คำในวรรคหนึ่งได้ตั้งแต่ ๖ ถึง ๘ คำ แต่ที่นิยมกันมักเป็น ๖ หรือ ๗ คำ เพราะเข้าจังหวะและทำนองร้องได้ดีกว่า แต่ใช้ ๘ คำก็มีการที่จะใช้คำมากหรือน้อยนั้นต้องถือทำนองเพลงที่จะใช้ร้องเป็นสำคัญ เพราะฉะนั้น การแต่งบทละครออกแสดงจริงๆ จึงต้องซ้อมบทให้เข้ากับทำนองร้องและเป่าพาทย์ เพราะเหตุนี้คำที่ใช้ในวรรคหนึ่งๆ ของกลอนบทละครจึงมีมากน้อยบ้างไม่เท่ากัน

๒. สัมผัสให้ถือหลักเกณฑ์ดังกล่าวแล้วในกลอนสุภาพ เพราะกลอนบทละครเป็นกลอนผสม ในบทหนึ่งอาจจะมิกลอน ๖,๗,๘ หรือ ๘ รวมกันก็ได้ ถ้าวรรคไหนใช้กลอนอะไร ก็ให้ใช้สัมผัสตามกฎของกลอนนั้น

๓. เพราะเหตุที่กลอนบทละคร ต้องอาศัยทำนองร้องและปีพาทย์เป็นสำคัญ เพราะฉะนั้น เสียงนิยมที่ใช้ทำยวรรคดังกล่าวแล้วในเรื่อง "บทของกลอน" ข้างต้นจึงไม่สู้จะเคร่งครัดตามระเบียบนัก

๔. วรรคแรกของกลอนบทละคร นิยมใช้ คำนำ หรือ คำขึ้นต้น เช่น เมื่อนั้น บัดนั้น นื่องเอยนื่องรัก ฯลฯ ดังกล่าวแล้วในตอนที่ว่าด้วยเรื่อง "คำนำ" ทั้งนี้ก็เพื่อจะขึ้นความใหม่หรือเปลี่ยนทำนองร้องใหม่ คำนำบางคำเช่น เมื่อนั้น, บัดนั้น เป็นต้น ยังเป็นประโยชน์ในการเตือนให้ตัวละครรู้ว่าถึงคราวของตนที่ต้องแสดงบทบาทแล้ว คำนำนี้บางทีก็ใช้ ๒ พยางค์ บางทีก็ใช้ ๔ พยางค์ แต่ก็ต้องนับเป็นหนึ่งวรรคเต็ม เพราะเวลาร้องต้องเอื้อนเสียงให้ยาวมีจังหวะเท่ากับวรรคธรรมดา

คำ "เมื่อนั้น" และ "บัดนั้น" ทั้ง ๒ นี้ ไม่ต้องให้พยางค์สุดท้ายสัมผัสกับวรรคต่อไปแต่คำนำอื่นๆ นอกจากนั้นต้องให้พยางค์สุดท้ายสัมผัสกับวรรคต่อไปด้วย

คำ "บัดนั้น" สำหรับใช้ขึ้นต้นตอนที่กล่าวถึงตัวที่ไม่สำคัญ เช่น ตัวเสนา เป็นต้น ส่วน "เมื่อนั้น" สำหรับใช้ขึ้นต้นตอนที่กล่าวถึงตัวสำคัญของเรื่องหรือของตอน เช่น ตัวพระเอก เป็นต้น

๕. บทละครนี้ บางทีก็มีบทดอกสร้อยแทรกด้วย เพราะมีลักษณะคล้ายกัน

กลอนสี่ก้า

แผน : เหมือนกลอนบทละคร

ตัวอย่าง :

สี่ก้าหน้าฝนถนนเปราะอะ
ท้องฟ้าอำอำแสงพระสุริย์
จะเดินตรอกซอกซอยเปียกปอนหมด
รองเท้าเปียกเปื้อยพังลงนั่งมอง

ดูเฉอะเฉอะ โคลนตมเต็มวิถี
ปฐพีชุ่มชลจนเงิ่เงิ่
เดินถนน โคลนรถกระเซ็นหมอง
น้ำไหลนองท่วมทันถนนเอย

กฎ :

๑. บทหนึ่งมีกำหนดเพียง ๔ คำกลอน (๘ วรรค) ถ้าจะแต่งต่อไปอีกต้องขึ้นบทใหม่แต่ไม่ต้องมีสัมผัสเกี่ยวข้องกับบทต้น
๒. ใช้คำตั้งแต่ ๖ ถึง ๘ คำเหมือนกลอนบทละคร
๓. มีบังคับอยู่ว่า ต้องขึ้นต้นด้วยคำว่า "สัควา" และลงท้ายด้วยคำว่า "เอย"
๔. กลอนสัควาสำหรับใช้ร้องแก้กันเป็นทำนองลำพระทองและลำต่างๆ

แผน :

ตัวอย่าง :

วันทองฟังคำขุนแผนก่อน
ว่าได้ว่าเอาเจ้าความคิด
เมื่อยามรักซักแม่น้ำมาลบฝัง
ชอยจักปากจัดยั้งตะไกร
ได้พิมแล้วมิหน้าซ้ำสายทอง
ปลุกโพธิ์ไปทัพตำรับครู

ข่อนข่อนหมองเกล้าซ้ำดวงจิต
สักนิตหนึ่งจะนึกบ้างเป็นไร
ยามชังซักแล้งน้ำแห้งได้
เออใครชั่วซ้ำหน้าเจ้าชู
ทำเข้าห้องพิศห้องน้องรู้อยู่
ได้ลาวทองครองคู่ใครหลายใจ

กฎ ::

๑. ใช้คำวรรคละ ๗ ถึง ๑๐ คำ สุดแต่จะเหมาะ เพราะเสภาพเป็นกลอนจับ
เล่าเรื่องอย่างเล่านิทานจึงใช้คำได้มากเพื่อบรรจุข้อความให้ชัดเจนแก่ผู้ฟัง
และมุ่งเอาการจับได้ไพเราะเป็นสำคัญเพราะฉะนั้น คำที่ใช้แต่ละวรรค
อาจจะไม่เท่ากันก็ได้

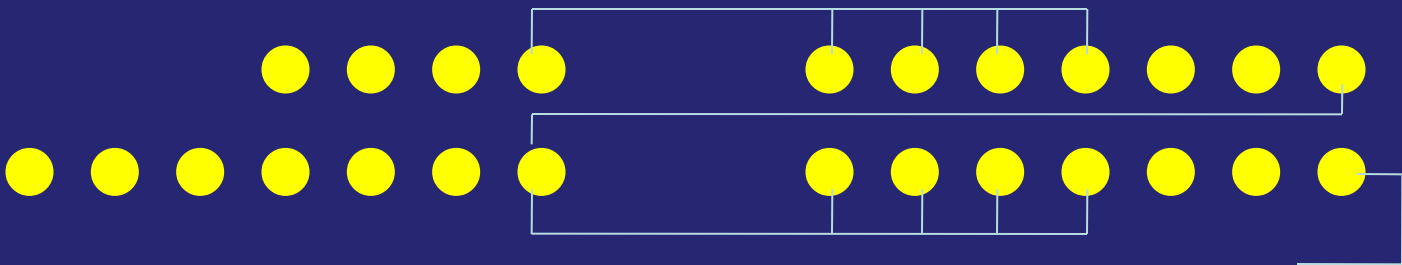
๒. คำสุดท้ายของวรรคหน้าสัมผัสกับคำที่ ๑, ๒, ๓, ๔ หรือ ๕ คำใดคำ
หนึ่งของวรรคหลังและไม่มีข้อบังคับห้ามเสียงสูงต่ำอย่างไร กฎนอกนั้น
กล่าวแล้วในกฎข้อ ๒ และ ข้อ ๓ แห่งกลอนบทละคร

๓. ความจริงเสภาเป็นเรื่องของท่านองจับ หาใช้เรื่องของกลอนไม่ จะใช้กลอน ๖,๗,๘,๙ หรือกลอนผสมก็ได้ กลอนเสภาโดยตรงจึงไม่มี เท่าที่แสดงไว้นี้ก็เพราะมีกล่าวไว้ในชั้นลักษณะของกระทรวงศึกษาธิการ ที่แท้ก็คือกลอนบทละครนั่นเอง แต่ไม่นิยมใช้คำนำ

แผน :

กลอนคอกสร้อย

ตัวอย่าง :

น้ำเอ๋ยน้ำคำ

ลิ้มรสยั้งล้ำน้ำตาล

วาจาปราศรัยบใจมนุษย์

หวานน้ก้มักเปรี้ยวแปรไป

หวานล้ำเลิศรสเลอหวาน

หน้อยนานชื่นชมระทมใจ

สุดจะเชื่อสนิทได้

ปากกับใจน้อยน้กจักตรงกัน

กฎ :

๑. วรรคหนึ่งใช้คำตั้งแต่ ๖ ถึง ๘ คำ

๒. บทหนึ่งนิยมใช้เพียง ๔ คำกลอน ถึง ๘ คำกลอน แต่ถ้านำไปใช้เป็นบทละครจะเกิน ๘ คำ กลอนก็ได้ เพราะในบทละครมักใช้ตอนชม โคมหรือพรรณนา ซึ่งต้องใช้ข้อความมาก

๓. วรรคขึ้นต้นใช้ ๔ คำ คือเอาคำ ๒ คำมาเป็นตัวตั้ง แล้วเขียนคำหน้า ซ้ำกัน ๒ หน เอาคำ “เอ๋ย” แทรกลงในระหว่างกลาง เช่น

น้ำคำ   เป็น   น้ำเอ๋ย น้ำคำ

วันนี้   เป็น   วันเอ๋ย วันนี้

น้องรัก   เป็น   น้องเอ๋ย น้องรัก

ไก่อแก้ว   เป็น   ไก่อเอ๋ย ไก่อแก้ว

ถ้านำไปใช้เป็นบทละคร บางทีก็ใช้ "เอย" แทน "เอ๋ย" เช่น "รถเอย รถทรง" ทั้งนี้เพื่อลดเสียงให้ต่ำลง เพื่อสะดวกแก่ทำนองร้อง บางทีก็ย่อโดยตัดคำ "เอ๋ย" ออกเสียเหลือแต่เพียง ๒ คำ ไม่ต้องเขียนคำหน้าซ้ำกัน เช่น

ดวงตา

พิศเนตรนิกเนตรมฤคิ

มองปลื้มมลิ้มแลอะไรอื่น

คำขำคำขลับคับขुक

โสภาเพียงนิลอนเนกศรี

ยลรื่นชื่นฤดีคับทุกข์

หมดเศร้าเฝ้าฝันเสน่ห้สนุก

เรริงรรมย์สุขเพราะดวงตา

๔. คำสุดท้ายของวรรคหน้า ให้สัมผัสกับคำที่ ๑, ๒, ๓ หรือที่ ๔ (บางทีก็ถึงคำที่ ๕) ของวรรคหลัง (ดูแผน)

๕. คำสุดท้ายของบท จะใช้คำธรรมดาหรือใช้คำ "เอย" ก็ได้ และไม่มีบังคับเสียงสูงเสียงต่ำอย่างไร

๖. กลอนดอกสร้อยเป็นลำนำสำหรับใช้ขับร้องคล้ายกับสัทวา แต่ทำนองกลอนคล้ายบทละครเพราะฉะนั้นจึงใช้แต่งเข้ากับบทละครได้

๗. กลอนดอกสร้อยถือกันว่าเป็นของเก่ามีมาแต่โบราณ ก่อนกลอนบทละคร และสัทวาเสียอีก กฎนอกจากนี้เหมือนกลอนบทละคร

กลอนดอกสร้อย

กลอนขับร้องก็คือกลอนสุภาพนั่นเอง แต่งแต่งขึ้นสำหรับใช้ขับร้องหรือร้องส่งเข้ากับเครื่องดนตรีประเภท มีชื่อและทำนองต่างๆ

เช่น สมิงทอง,สามไม้,ปิ่นตลิ่ง, ชมตลาด, ลีลากระท่อม, เขินนอก, นาคเกี้ยว, เทพทอง, พม่าเห่, เขมรไทรโยค เป็นต้น เหตุที่มีชื่อแตกต่างกันออกไปก็เพราะมีทำนองร้องแตกต่างกันแผนและกฎต่างๆ จงดูในตอนที่ว่าด้วยกลอนสุภาพ ส่วนทำนองต้องฝึกหัดกับผู้รู้เป็นพิเศษ

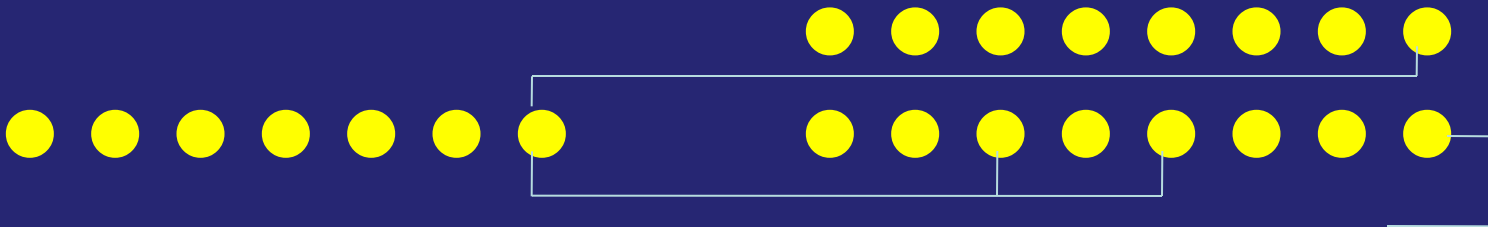
กลอนตลาด

กลอนตลาด หรือกลอนผสมทั้ง ๔ ชนิด มีลักษณะต่างๆ กันดังจะได้ อธิบายต่อไปนี้

แผน :

กลอนดอกสร้อย

ตัวอย่าง :

แสนอาลัยแก้วตาต้องจากจร
 อารมณ์นึกตรึกอยู่ไม่รู้สร้าง
 ตลอดเช้าชั่วคำร่ำรำพึง
 เพลียนกรรมจำพรากวิบากซัด
 ห่างเคหาห่มใจให้คร่ำครวญ
 โอ้ โภกสุมประทุมทองของพี่เอ๋ย

เสนาสารมาสมานมิตรสมร

เฝ้าอาวรณ์ว่าวุ่นครุ่นคะนึ่ง

ยิ่งห่างเหินก็ยิ่งเสระเฝ้าคิดถึง

เหมือนกายกึ่งกอกอยู่คู่กับนวล

เกิดวิบัติชอยซำให้กำสรวล

เฝ้าแต่หวนโหยคิดกนิษฐนาง

แต่ก่อนเคยชุ่มชลไม่หม่นหมาง

กลีบเกสรรวยรสสดสำออง
พอผึ้งภู่งูถึงเข้าคลังเกล้า
เจ้าจะหลงสิ้นภมรจิตคลอนแคลง
คดียิ่งแก่นเคราะห์กรรมตามสนอง
จะถือสัจปล่อยสัตว์ตะหวัดไว
จะเห็นภู่งูผวาเข้ามาใหม่
ก็จำต้องหมองซ้ำไปตามเกณฑ์
นิกอยู่แล้วแคล้วที่ไหนดเหมือนใจนิก
เหมือนฟ้าแลบแปลบหายสลายลง

อยู่ในกลางสระสวรรค์วิมานแมน
กลีบจะเนาโรยร่วงสุดหวางแหน
จนลืมนแดนถิ่นท่าชลาสัย
จะลบคลองสัจย์ซื่อหรือไฉน
ก็จุนใจจำจิตคิดถึงเวร
จะตัดใจเด็ดวินเกิดกลิ่นเหม็น
เป็นโคลนเลนที่ไหนดหลักจะปักตรง
ใจหนอใจใจตรีคนิกจนหลง
เถอะไม่ปลงก็อย่าปลิ้นรื้อยลั่นเอย

กฎ :

๑. กลอนเพลงยาวก็มีลักษณะเช่นเดียวกับกลอนสุภาพนั่นเอง แต่มีข้อแตกต่างกันอยู่บ้างคือ

ก. กลอนเพลงยาวเป็นกลอนสังวาสที่ใช้เป็นจดหมายเกี่ยวพาราตีระหว่างชายกับหญิง มีการรำพึงรำพันถึงความรักหรือความพลาดรักอย่างยืดยาว โดยไม่จำกัดบทจึงเรียกว่า "เพลงยาว"

ข. กลอนเพลงยาว ใช้วรรคที่สองของบาทเอกเป็นวรรคขึ้นต้นซึ่งผิดกับกลอนสุภาพที่ต้องใช้เต็มทั้งบาท (คือ ๒ วรรค) ส่วนวรรคต้นให้ปล่อยว่างไว้ (จงดูแผนและตัวอย่าง)

๒. วรรคหนึ่งใช้คำตั้งแต่ ๗ ถึง ๘ คำ ส่วนสัมผัสเหมือนกลอนสุภาพ

๓ จะแต่งยาวเท่าไรก็ได้ แต่ต้องจบลงด้วยบาทโทเสมอ และคำสุดท้ายของบทสุดท้ายจะต้องลง "เอ๋ย" เสมอ (ดูตัวอย่าง)

๔. เพราะเหตุที่เพลงยาวเป็นกลอนสังวาส จึงนิยมเล่นคำและเล่นสัมผัสใน ยักย้ายหลายแบบหลายวิธี สุดแต่จะแสดงภูมิให้เกิดไพเราะได้อย่างไร จน กลายเป็นกลบทมีชื่อเรียกต่างๆ ตามความนิยมของผู้ประดิษฐ์ขึ้น เพราะฉะนั้น กลอนเพลงยาวจึงเป็นบ่อเกิดของกลบท ดังจะได้อธิบายใน ตอนต่อไป

๕. กลอนเพลงยาวนี้ บางทีก็เรียกว่า กลอนสังวาส หรือ กลอนเพลงยาวสังวาส

แผน :

กลอนนิราศ

เหมือนกลอนเพลง

ตัวอย่าง :

พี่เสนาสุคาลัยใจคร่ำครวญ
ไม่เคยพรากพี่มาพลัดไปวัดสิงค์
เหมือนใจดำทำพรากจากขวัญตา

๑ล๑

นิราศเรื่องวัดสิงห์เสาวภาคย์
เมื่อยามว่างเขียนกลอนเพื่อหย่อนใจ

นิราศ ร่ำรำพึงกะนั่งหวน
นึกถึงนวลน้อมน้องหมองอุรา
ทิ้งน้องหญิงยอดเสน่ห้ไว้เคหา
ทำที่ท่าลืมน้องให้หมองนวล

เกิดขึ้นจากเที่ยวเตร่เถลไถล
เหมือนหนึ่งได้จารึกบันทึกความ

ประดิษฐ์พจน์รศชาติชักจะจืด
มิได้หวังเชิดชื่อระบือนาม
ขออุทิศเรื่องนี้แก่พี่น้อง
เป็นรอยลักษณะจารีกรสสัมพันธ์

ดูยาวยืดถ้อยทนจนล้นหลาม
เขียนไปตามความจริงทุกสิ่งอัน
ต่างสายสร้อยสรวมคล้องแทนของขวัญ
ไม่มีวันลืมหืมพิศนดี เอย

กฎ :

๑. กฎของกลอนนิราศเหมือนกับกลอนเพลงยาว แปลกกันแต่คำขึ้นต้นให้ใช้ "นิราศ และลงท้ายด้วยคำ "เอย" เท่านั้น
๒. นิราศ แปลว่า การจากไป, การพรากไป หรือการระเหระหน ในฉันทลักษณ์หมายถึงหนังสือหรือบทประพันธ์ที่พรรณนาถึงการจากถิ่นฐาน

ที่อยู่ไปในที่ต่างๆ และต้องรำพันถึงการจากคนรัก คู่รัก หรือ เมีย ถ้าไม่มีคนรัก คู่รัก หรือเมีย ก็ต้องสมมติให้มีในมโนภาพตามจินตนาารมณ์ที่ปรารถนา จึงจะนับว่าถูกต้องตามแบบนิยมของนิราศ

๓. การตั้งนิราศ มีอยู่ ๔ วิธีคือ

(๑) ตั้งชื่อตามนามสถานที่ที่จะมุ่งไป เช่น นิราศพระบาท, นิราศพระแท่นดงรัง, นิราศหัวหิน ฯลฯ ก็หมายความว่าผู้แต่งได้จากคนรัก คู่รัก หรือเมีย ไปยังพระบาท, พระแท่นดงรัง และหัวหิน

(๒) ตั้งชื่อตามนามของผู้แต่ง เช่น นิราศนรินทร์ หมายความว่า นิราศของนายนรินทร์ คือ นายนรินทร์เป็นผู้แต่ง

(๓) ตั้งชื่อตามนามตัวเองของเรื่อง เช่น นิราศอิเหนา นิราศเรื่องนี้ ท่าน สุนทรภู่เป็นผู้แต่งแต่เนื้อเรื่องกล่าวถึงอิเหนาซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่อง ที่ต้องพรากรบุษบา จึงใช้ชื่อตัวเอกเป็นชื่อเรื่อง

(๔) ตั้งชื่อตามนามสถานที่หรือเหตุการณ์ที่พรรณนา เช่น นิราศเดือน เป็นนิราศที่พรรณนาถึงเดือนทั้ง ๑๒ เดือน ว่าเดือนไหนมีพิธี นักษัตรฤกษ์หรือขนบธรรมเนียมประเพณีอะไรที่นิยมทำกันบ้างจึงเอา เดือนมาเป็นชื่อนิราศ

ตามความนิยมโดยทั่วไป มักตั้งชื่อนิราศตามวิธีที่ ๑ และที่ ๒ แต่วิธีที่ ๑ ใช้มากที่สุด

๔. บทประพันธ์ที่ใช้แต่งนิราศ นิยมใช้โคลง ๔ กัปกลอนตลาดเท่านั้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาใช้โคลง ๔ เป็นพื้น เพราะถือกันว่าเป็นของแต่งยาก ที่แต่งเป็นกลอนตลาดก็มี แต่เรียกว่า เพลงยาวสังวาสหาได้เรียกว่านิราศไม่ เพิ่งจะมาเรียกบทประพันธ์ชนิดกลอนตลาดว่าเป็นนิราศ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง

๕. คำ "นิราศ" เพิ่งจะมาบัญญัติใช้ขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ หนังสือนิราศที่แต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาใช้ชื่อเฉยๆ ไม่มีคำ "นิราศ" นำหน้า เช่น โคลงหรือฤๅชัย โคลงกำสรวลอยุธยา โคลงทวาทศมาส

๖. นิราศที่แต่งเป็น โคลงและกลอนมีลักษณะแตกต่างกันอยู่บ้างคือ ที่แต่งเป็นโคลงมักมีบทนำที่เรียกว่าบทนมัสการหรือบทไหว้ครูขึ้นต้น

บทแรกและบทสุดท้ายของเรื่องเป็น โคลงบ้าง เป็นร่ายบ้าง ต่อมาในยุค
หลัง นิยมแต่งขึ้นบทแรกเป็นร่ายแล้วต่อไปเป็น โคลงตลอดจนจบ ต้องใช้
ร่ายสุภาพกับ โคลงสุภาพหรือร่ายคั่นกับ โคลงคั่นเป็นคู่กัน ไม่ขึ้นต้นด้วย
คำว่า "นิราศ" และไม่ลงท้ายด้วยคำว่า "เอย" แต่ที่แต่งเป็นกลอนมักมีบท
นำ ขึ้นต้นก็ดำเนินเรื่องที่เดียว และต้องขึ้นต้นด้วยคำว่า "นิราศ" ลงท้าย
ด้วยคำว่า "เอย"

กลอนนิยาย

กลอนนิยาย ก็มีลักษณะเหมือนกับกลอนเพลงยาวนั่นเอง แต่แต่ง
เป็นเรื่องยืดยาวทำนองนิยายหรือเทพนิยาย มีพระเอก นางเอก รบทัพจับ
ศึกและความอัศจรรย์ต่างๆ หรือจะแต่งอย่างนวนิยายสมัยใหม่ก็ได้

แปลกกันแต่เป็นกลอนเท่านั้น นิทานหรือนิยายที่แต่งขึ้นทำนองนี้เรียกกันว่า เรื่องประโลมโลกบ้างเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ บ้าง ตัวอย่างเช่น เรื่องพระอภัยมณี, กากี, โคบุตร, จันทรโครบ, ลักษณวงศ์ ฯลฯ

บทขึ้นต้นของกลอนนิยายนี้มี ๒ แบบ คือ บาทแรก จะใช้เต็มทั้งบาท (๒ วรรค) อย่างกลอนสุภาพก็ได้ หรือจะใช้เพียงกึ่งบาท (วรรคที่ ๒ วรรคเดียว) อย่างกลอนเพลงยาวก็ได้ ตอนจบจะลงท้ายด้วยคำว่า "เอ๋ย" หรือคำอื่นก็ได้ กฎนอกจากนี้เหมือนกลอนเพลงยาว

ตัวอย่าง :

แต่ปางหลังยังมีบุรีรัตน์
พระทรงศักดิ์อัครฐานฐานันดร
มเหสีมีนามว่านันทา
สถิตแทนปรากฏ์รัตนปราสาทชัย

ตัวอย่าง :

ครองบุรีศรีศักดิ์จักรพรรดิ
ทรงพระนามนันทเสนมเหศวร
มีขุนพลเสนางค์อลังการ

กรุงกษัตริย์สมญาว่าสิงขร
ประชากรสุขีนิรภัย
พระโสมภพ่องจิตพิศมัย
ก้านัลในเคียมคัลวันทนา

จะกล่าวเรื่องราววงศ์พงศกษัตริย์
เสพสมบัติเดโชมโหฬาร
ทุกคนเกรงศักดิ์อัครฐาน
ล้วนอาจหาญห้าวศึกฮึกสงคราม

กลอนเพลงปฏิพากย์

กลอนเพลงปฏิพากย์ เป็นกลอนที่ใช้ว่าแก้กันเป็นทำนองฝีปาก
โต้วคารมบ้าง เกี้ยวพาราสีบ้าง เสียดสัจย์อธิษฐานบ้าง โดยมากเป็นกลอน
สั้นๆ นับว่าเป็นสมบัติของชาติไทยโดยแท้ เพราะแพร่หลายในหมู่คนไทย
ทั่วไป แม้ผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาก็สามารถว่าได้ และว่าเป็นกลอนสดเสียด
ด้วย จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่ชาติไทยเราได้ชื่อว่าเป็นชาตินักกลอน

แผน :

เพลงน้อย

ตัวอย่าง :

ลูกขอยกมือขึ้นเหนือเศียร

จะไหว้พระพุทธเลิศล้ำ

จะไหว้พระสงฆ์องค์สามารถ

จะไหว้คุณครูผู้สั่งสอน

ต่างรูปต่างเทียนวันทา

จะไหว้พระธรรมเลิศล้ำ

ทรงพุทธศาสน์สืบมา

อีกทั้งบิตรมารดา

ต้นเต็งเป็นแถวต้นเต้าเป็นทิว

ข่อยคุณแคคางเคียงข้างไข่ม่น่า
ขานางยางยุงไทรย้อยรากลยาว
ชมไม้ปลายฝนลมบนพัดโบก

โธ้วากรรมเอ๋ยกรรมกรรม

ถ้าเป็นกำกงหรือกำเกวียน
ถ้าเป็นกำมือหรือกำหมัด
โธ้นี้มันเป็นกรรมคน

กาหลงสูงลิ่วเรียงราย

ไกรกร่างกันเกราหว้าหวาย
มะต๋องทองกวาวเขลงขลาย
ลมหนาวมัน ไกรกไม่วาย

ไม่รู้เลยจะทำอย่างไร

หักแล้วก็เปลี่ยนกำใหม่
กำแล้วก็ยังรัดออกได้
หักแล้วจึงจนหัวใจ

กฎ : ๑. วรรคหนึ่งใช้คำตั้งแต่ ๖ ถึง ๘ คำ

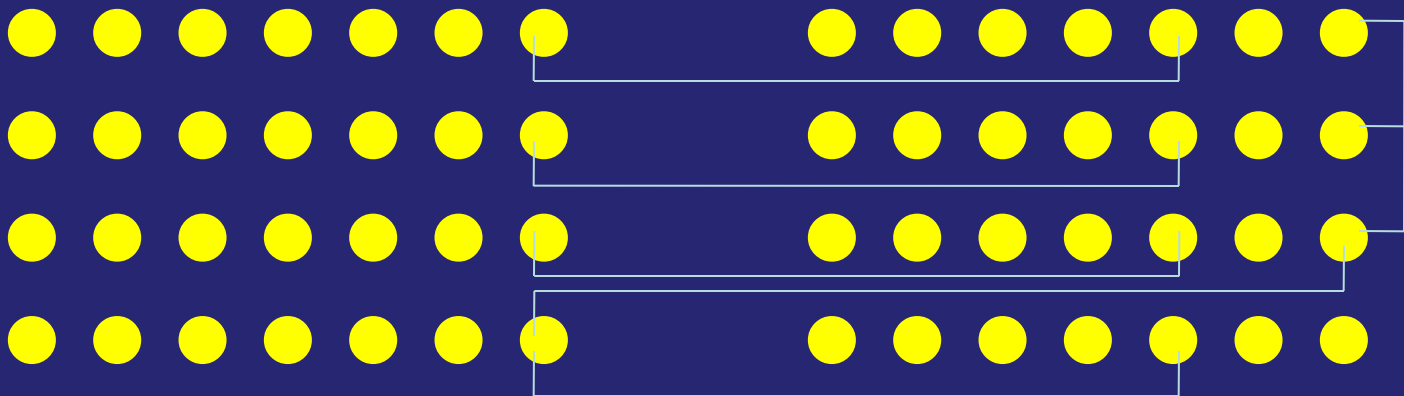
๒. เพราะเหตุที่กลอนเพลงเป็นกลอนที่ว่าปากเปล่า โดยอาศัยปฏิภาณเป็นสำคัญเพราะฉะนั้น จึงกำหนดคำในวรรคให้แน่นอนทีเดียวไม่ได้ เวลา ร้องถ้าใช้คำน้อยต้องเอื้อนยาว ถ้าใช้คำมากต้องเอื้อนสั้น และบทหนึ่งจะ ยาวเท่าไรก็ได้ เมื่อว่าจบบทแล้ว ลูกคู่รับพร้อมกันว่า "ซา ฉา ซา ฉาด ซา หน้อย แม่" แต่ถ้าเป็นบทไหว้ครู ลูกคู่ต้องว่าสองวรรคสุดท้ายอีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงว่ารับ "ซา ฉา ซา ฉาด ซา หน้อย แม่" ที่หลัง

๓. คำสุดท้ายของวรรคหน้า ต้องสัมผัสกับคำที่ ๔ หรือที่ ๕ ของวรรค หลัง และคำสุดท้ายของวรรคหลังทุกวรรค ต้องสัมผัสกันตั้งแต่ต้นจนจบ (ดูตัวอย่าง)

๔. เพลงน้อยเป็นเพลงสำหรับว่าแก่นระหว่างชายกับหญิง บางทีก็เรียกว่า "เพลงวง" เพราะเวลาเล่นต้องยืนล้อมวงเล่น พ่อเพลงกับแม่เพลงอยู่หัวแถว ลูกคู่ที่ยืนถัดต่อมาเรียกว่า คอสอง, คอสาม ฯลฯ ตามลำดับ เวลาเล่นขยับเท้าเดินช้าๆ หมุนไปรอบๆ

แผน :

เพลงเรือ

ตัวอย่าง :

ลงเรือลอยล่องร้องทำนองเพลงเกริ่น
มาพบเรือสาวรุ่มราวสะคราญ
จึงโผเรือเทียบเข้าไปเทียบข้างลำ
แม่เพื่อนเรือลอยแม่ย่าน้อยน้ำจิต
แม่พายเรือลัดแม่จะตัดทุ่งไถล

เสียงเสนาะเพราะเพลिन-จับใจ
แสนที่จะเบิกบาน-หทัย
แล้วก็เอ๋ยถ้อยคำ-ปราศรัย
พื้ขอถามเจ้าสัคนิด-เป็นไร
แม่จะไปทางไหน(เอ๋ย)น้องเอ๋ย.

กฎ :

๑. วรรคหนึ่งใช้คำตั้งแต่ ๕ ถึง ๑๐ คำ
๒. เพลงเรือเป็นเพลงที่ว่าแก่นันเป็นกลอนสดเช่นเดียวกับเพลงฉ่อย เพราะฉะนั้นจึงกำหนดคำในวรรคให้แน่นอนไม่ได้ และการใช้คำ

แต่ละวรรคก็ไม่จำเป็นต้องเท่ากัน เท่าที่สังเกตในการร้องทั่วไป วรรคหน้าใช้คำได้มาก ตั้งแต่ ๕ ถึง ๑๕ คำ ถ้าใช้น้อยก็เอื้อนยาว ถ้าใช้มากก็ร้องจังหวะเร็ว แต่วรรคหลังใช้ ๖ ถึง ๘ คำ เป็นพอดี

๓. คำสุดท้ายของวรรคหน้า สัมผัสกับคำที่ ๔ หรือที่ ๕ ของวรรคหลัง หรือสังเกตง่าย ๆ ก็คือ ให้คำสุดท้ายของวรรคหน้าสัมผัสกับคำที่ ๓ นับถอยหลังจากคำสุดท้ายของวรรค (ดูแผน)

คำสุดท้ายของวรรคหลังทุกวรรค (ยกเว้นวรรคสุดท้ายของบท) ต้องสัมผัสกันเรื่อยไป จะแต่งยาวเท่าไรก็ได้ แต่เมื่อจะจบต้องให้บรรทัดสุดท้ายของบทสัมผัสกันตามแผน คือคำสุดท้ายวรรคหน้า

ของบรรทัดสุดท้าย นอกจากจะสัมผัสกันตามระเบียบแล้ว ยังต้องให้สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรค ๒ ของบรรทัดถัดขึ้นไปอีกด้วย

๔. คำสุดท้ายของบทต้องท้ายคำ "เอ๋ย"

๕. เพลงเรือใช้สร้อยตอนลงสัมผัสในวรรคหลังว่า "ฮ้าไอ้" และตอนจบว่า "เขียะ เขียะ นอ ระนอย ระนอย ระนอย เขียะ เขียะ ฮ้าไอ้"

กลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้า

บทวิเคราะห์

วังเอ๋ยวังเวง

ฝูงวัวควายฟ้ายลาทิวากาล

ชานาเหนือยอ่อนต่างจรกลับ

ทิ้งทุ่งให้มีคมัวท่วมฉกฉล

หว่างเหง่ง! ย่ำคำระฆังฆาน

ค้อยค้อยผ่านท้องทุ่งมุงถิ่นตน

ตะวันลับอัปแสงทุกแห่งหน

และทิ้งตนดูเปลี่ยวอยู่เดียวเอย

กลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้าเป็นบทประพันธ์ที่มีคนรู้จักและท่องจำได้มาก ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะเป็นบทประพันธ์ที่ประกอบด้วยเสียงเสนาะ คำดี และความดี ครอบคลุมตามคติความงามทางวรรณศิลป์ของไทย ดังตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น และหากนักเรียนได้อ่านบทดอกสร้อยนี้ โดยไม่ทราบที่มาของเรื่องมาก่อน ก็คงจะคิดว่าเป็นการพรรณนาถึงความอ้างว้างว่างเวงของท้องทุ่งนาเมืองไทยเมื่อพระอาทิตย์ตกดิน แท้ที่จริงเป็นการบรรยายถึงบุคคลผู้นั่งพินิจธรรมชาตियามสนธิยาในป่าช้าของวัดชนบทแห่งหนึ่งแถบภาคกลางของประเทศไทย

จากทอมัส เกรย์ ถึงพระยาอุปทิศศิลปสาร

กลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้ามีที่มาจากกวีนิพนธ์เรื่อง *Elegy Written in a Country Churchyard* ของ ทอมัส เกรย์ (Thomas Gray) กวีอังกฤษผู้มีชีวิตอยู่ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ กล่าวกันว่ากวีนิพนธ์บทนี้เขียนขึ้นที่สุสานเก่าแก่ของเมืองสโตกโปจส์ (Stoke Poges) ในมณฑลบั๊กกิงแฮมเชอร์ (Buckinghamshire) เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๒๘๕ หลังจากมรณกรรมของญาติใกล้ชิดและเพื่อนรักของเกรย์ในเวลาไล่เลี่ยกัน โดยทั่วไปงานประพันธ์ประเภท *elegy* (ราชบัณฑิตยสถานใช้ว่า บทร้อยกรองกำสรด) คือ โคลงไว้อาลัยซึ่งมีเนื้อหาเป็นการคร่ำครวญเกี่ยวกับมรณกรรมของบุคคลใด

บุคคลหนึ่งโดยเฉพาะเกี่ยวกับความตายของมนุษย์ตลอดจนสิ่งที่บุคคล
เหล่านั้นเห็นว่ามีความสำคัญ ด้วยเนื้อหาอันแสดงสัจธรรมของชีวิตและถ้อยคำ
ภาษาที่สละสลวย ทำให้บทประพันธ์บทนี้เป็นบทร้อยกรองกำสรวลของ
อังกฤษที่มีชื่อเสียงมากที่สุด

พระยาอุปทิศศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ) ผู้ถ่ายทอด *Elegy Written in a
Country Churchyard* มาเป็นกลอนดอกสร้อยรำถึงในป่าช้า เป็นกวีคนสำคัญ
คนหนึ่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวผลงานประพันธ์ของท่านส่วนใหญ่มี
ลักษณะเป็นกาพย์กลอนแห่งความคิด คือเป็นกวีนิพนธ์ขนาดสั้นที่มุ่ง

แสดงความคิดหรือความรู้สึกของกวี ต่างกับวรรณคดีในยุคก่อนที่นิยมแต่งเป็นเรื่องยาวโดยนำเรื่องมาจากนิทานหรือชาดก กวีนิพนธ์ขนาดสั้นซึ่งเป็นที่รู้จักกันมากที่สุดของพระยาอุปทิศศิลปสารคือเรื่องกลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้านี้เอง เนื่องจากได้รับคัดเลือกให้เป็นบทเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษามานานหลายสิบปี

พระยาอุปทิศศิลปสารได้ประพันธ์กลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้าจากต้นฉบับแปลของเสฐียร โกเศศ โดยแต่งเป็นกลอนดอกสร้อยจำนวน ๓๓ บทเพิ่มขึ้นจากบทประพันธ์ภาษาอังกฤษหนึ่งบท ในที่นี้ได้คัดมาให้ศึกษา ๒๑ บท ในหมายเหตุก่อนเข้าสู่ตัวบท ผู้ประพันธ์ได้แจ้งไว้ชัดเจน

ว่า "จากภาษาอังกฤษซึ่งท่านเสฐียร โกเศศแปลให้ ข้าพเจ้าได้แต่งคัดแปลงให้
เข้าธรรมเนียมไทยบ้าง" การนำตัวบทวรรณคดีตะวันตกมาแปลและคัดแปลง
ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและรสนิยมของคนไทย นับเป็นลักษณะเด่น
ประการหนึ่งของการประพันธ์วรรณคดีในรัชการพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

การแต่งคัดแปลงให้เข้าธรรมเนียมไทย

การใช้กลวิธี "แต่งคัดแปลงให้เข้าธรรมเนียมไทย" ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้กลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้าเป็นบทประพันธ์ที่มีคุณค่าสูง เพราะเนื้อหาอันเป็นสากลได้รับการถ่ายทอดผ่านฉันทลักษณ์และขนบทางวรรณศิลป์

ของร้อยกรองไทย จึงเกิดเป็นบทประพันธ์อันไพเราะรักรังใจผู้อ่าน คุณค่าใน
ด้านเนื้อหาของบทราฟิ่งในป่าช้าอยู่ที่การมุ่งแสดงความจริงเกี่ยวกับชีวิต
มนุษย์ โดยเสนอแนวคิดหลักว่า มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นบุคคลสำคัญ
หรือชนสามัญ ไม่มีผู้ใดหลบหลีกเลี่ยงหนีความตายไปได้ ดังกลอนบทหนึ่งกล่าว
ไว้ว่า

สกุลเอ๋ยสกุลสูง

ชักจูงจิตฟุ้งซันคึกคึรี

อำนาจนำความสง่าอาอินทรีย์

ความงามนำให้มีไมตรีกัน

ความร่ำรวยอวยสุขให้ทุกอย่าง

เหล่านี้ต่างรอดตายทำลายขั้น

วิถีแห่งเกียรติยศทั้งหมดนั้น

แต่ล้วนผันมาประจบหลุมศพเอย

แนวคิดสำคัญเรื่องความเป็นอนิจจังของชีวิตนี้สอดคล้องกับหลักธรรม
ในพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสรรพสิ่ง สิ่งนี้น่าจะ
เป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พระยาอุปทิศศิลปสารเลือกกวีนิพนธ์
ของทอมัส เกรย์บทนี้มาถ่ายทอดสู่ผู้อ่านชาวไทยโดยปรับเปลี่ยนการอ้างอิงถึง
พืชพรรณและสัตว์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในวัฒนธรรมตะวันตกให้เป็นพืชและ
สัตว์ที่มีในเมืองไทยได้อย่างสอดคล้องกลมกลืน เช่น เปลี่ยนต้นไอวี (Ivy)
เป็น เถาวัลย์ ต้นเอล์ม (Elm) เป็นต้น โพร้ แมลงบิตเทิล (Beetle) เป็นจิ้งหรีด
และเรไร นอกจากนี้ยังได้ปรับเปลี่ยนการอ้างอิงบุคคลสำคัญของอังกฤษ
ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นการเมืองผู้มีชื่อเสียงในการต่อสู้เพื่อท้องถิ่นของตน

เป็นชาวบ้านบางระจัน เปลี่ยนจอห์นมิลตัน (John Milton) กวีเอกของอังกฤษ เป็นศรีปราชญ์ ในกรณีที่ไม่สามารถหาบุคคลสำคัญของไทยที่เหมาะสมได้ ท่านผู้ประพันธ์จะใช้วิธีกล่าวถึงลักษณะเด่น โดยไม่ระบุนามนักการทหารและนักการเมืองคนสำคัญ การปรับเปลี่ยนการอ้างถึงบุคคลนี้ นอกจากจะทำได้ อย่างแนบเนียนแล้ว ยังสามารถสื่อความหมายของบทประพันธ์ได้อย่าง ชัดเจนแจ่มแจ้งอีกด้วย ดังเช่น

ซากเอ๋ยซากศพ

อาจเป็นซากนักรบผู้กล้าหาญ

เช่นชาวบ้านบางระจันจันรำบาญ

กับหมุ่มมานมาประทุษอยุธยา

ไม่เช่นนั้นท่านกวีเช่นศรีปราชญ์

นอนอนาถเล่ห์ใบ้ไร้ภาษา

หรือผู้กู้บ้านเมืองเรื่องปัญญา

อาจจะมานอนจมถมดิน เอย.

กลอนดอกสร้อยหลายบทมีเนื้อหาชื่นชมชีวิตอันสงบเรียบง่ายและ
ความสุขอันเกิดจากความสันโดษของชาวนา ทั้งยังชี้ว่าแม้ยามจากไปจะไม่มี
ผู้ใดจารจารึกเกียรติคุณ แต่หลุมศพของชาวนาก็เป็นเครื่องเตือนให้ผู้พบเห็น
ได้ใคร่ครวญถึงความเป็นสามัญของชีวิต ดังจะเห็นได้จากบทต่อไปนี้

ห่างเอ๋ยห่างไกล

แต่สิ่งซึ่งเหลวไหลใส่อาตมา

เพื่อนรักษาความสราญฐานวิเวก

สันโดษดับฟุ้งซ่านทะยานใจ

ห่างจากพวกมักใหญ่ฝักใฝ่หา

ความมักน้อยชาวนาไม่โน้มไป

ร่วมเชื่อแจกหุบเขาลำเนาไพร

ตามวิสัยชาวนาเย็นกว่าเอย

ศพเหยศพไพร่

ไม่เกรงใครนินทาว่าประจาน

ถึงบางที่มีบ้างเป็นอย่างเลิศ

พอเตือนใจได้บ้างในทางบุญ

ไม่มีใครขึ้นชื่อระบือขาน

ไม่มีการจารึกบันทึกคุณ

ก็ไม่ฉลาดเชิดประเสริฐสุนทร

เป็นเครื่องหนุนนำเหตุสังเวชเอย.

นอกจากแนวคิดสำคัญซึ่งโน้มนำให้ผู้อ่านรู้จักปล่อยวางแล้ว แนวคิดย่อยซึ่งสอดแทรกไว้อย่างสม่ำเสมอในบทดอกสร้อยแต่ละบทล้วนแสดงความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง เป็นการให้คติธรรมอันทรงค่าแก่การดำเนินชีวิต ด้วยเหตุนี้บทดอกสร้อยหลายบทจึงเป็นที่นิยมท่องจำสืบมาถึงปัจจุบัน เช่น

ห้วงเอ๋ยห้วงอะไร

แม้คนลืมสิ่งใดได้สนิท

ใครจะยอมละทิ้งซึ่งสิ่งสุข

ใครจะยอมละแดนแสนสบาย

ไม่ยิ่งใหญ่เท่าห้วงดวงชีวิต

ก็ยังคิดขึ้นได้เมื่อใกล้ตาย

เคยเป็นทุกข์ห้วงใยเสียได้ง่าย

โดยไม่ช่ายตาไฟอาลัยเอ๋ย

ความงดงามทางวรรณศิลป์ของกลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้า

คุณค่าของกลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้ามิได้อยู่ที่ความเข้มข้นของเนื้อหาแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังอยู่ที่ความงดงามทางวรรณศิลป์ด้วย เห็นได้ชัดเจนตั้งแต่การเลือกรูปแบบคำประพันธ์ให้สอดคล้องกับเนื้อหา

ท่านผู้ประพันธ์เลือกใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกลอนดอกสร้อย ซึ่งเป็นฉันทลักษณ์ตามแบบเดิมของไทยที่มีมาแต่โบราณ กลอนดอกสร้อยเป็นคำกลอนประเภทหนึ่งซึ่งมีรูปแบบที่จดจำได้ง่าย มักใช้แต่งเป็นบทขับร้องหรือบทร้องเล่นและให้มีเนื้อหาเป็นคติสอนใจ ลักษณะนี้มีความเหมาะสมจะกลมกลืนอย่างยิ่งกับเนื้อหาของกลอนดอกสร้อยราฟิงในป่าช้าซึ่งมุ่งให้คติแก่ผู้อ่าน

ในด้านการใช้ภาษา พระยาอุปกิตศิลปสารเลือกใช้ถ้อยคำง่ายๆ สื่อความได้ชัดเจนเพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบคำพระประพันธ์ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ลืมที่จะรักษาลักษณะเด่นของร้อยกรองไทยที่ใช้ความเสนาะของเสียงเป็นเครื่องช่วยสื่อ "สาร" เอาไว้ ที่ปรากฏเด่นที่สุด คือการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ และการเล่นเสียงสัมผัสอันแพรวพราว ดังตัวอย่าง

ยามเอ๋ยยามนี้

อากาศเย็นเยือกหนาวคราววิกาล

มีก็แต่เสียงจิ้งหรีดกระกริดกริ่ง!

คอกควายว้าวระแอะเปะ ! เพียง

ลักษณะเด่นทางด้านวรรณศิลป์อีกประการหนึ่งของกลอนดอกสร้อย

รำพึงในป่าช้าก็คือ การใช้โวหารเปรียบเทียบอันงดงามแบบกายเพื่อเสนอ

ความคิด แม้มีอาจจัดได้ว่าเป็นการสร้างสรรค์โดยตรงของพระยาอุปทิศศิลป

สาร แต่ก็เห็นได้ชัดว่าผู้ประพันธ์สามารถเลือกสรรถ้อยคำมาถ่ายทอดได้อย่าง

เหมาะสมและทรงประสิทธิภาพ สามารถปลุกจินตนาการและก่ออารมณ์

สะท้อนใจให้แก่ผู้อ่านได้อย่างลึกซึ้ง ดังตัวอย่าง

ปถพีมีคิ้วทั่วสถาน

ส่งคปานป่าใหญ่ไร้สำเนียง

เรไรหิ่ง! ร้องขรมระงมเสียง

รู้ว่าเสียงเกราะแว่วแผ่วแผ่วเอย

ดวงเฝ้าดวงมณี

มักจะลึกลับอยู่ในเงา

หรือใต้ห้องห้องสมุทรสุดสายตา

ก็ล้อมซาสิ้นชมนิยมนชน

บุปผชาติชูสีและมีกลิ่น

อยู่ในถิ่นที่ไกลเช่นไพรสมถ์

ไม่มีใครได้เคยเลยสักคน

ย่อมบานหล่นเปล้าคายมากมายเอย

จากตัวอย่างคงเข้าใจได้ว่าการศึกษาวรรณคดีที่มีที่มาจากต่างประเทศ นอกจากจะต้องพิจารณาคูณค่าอันเป็นสากลของเนื้อหาแล้ว ยังต้องศึกษาการปรับเปลี่ยนทางวรรณศิลป์เพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและรสนิยมของผู้อ่านชาวไทยด้วย หลังจากอ่านบทวิเคราะห์แล้วนักเรียนควรพินิจตัวบท ประพันธ์อย่างละเอียดด้วยตนเอง เพื่อเป็นการประเทืองปัญญาและได้ฝึกค้นหาคูณค่าของวรรณกรรมร้อยกรองโดยอิสระ

กลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้า

กถามุข

ดั่งได้ขึ้นมา สมัยหนึ่ง ผู้มีชื่อต้องการความวิเวก, เข้าไปนั่งอยู่ ณ ที่สงัด
ในวัดชนบท เวลาตะวันรอนๆ, จนเสียงระฆังย่ำบอกสิ้นเวลาวัน ผุ่ง โศกระบือ
และพวกชาวนา พากันกลับที่อยู่เป็นหมู่ๆ. เมื่อสิ้นแสงตะวันแล้ว ได้ยินเสียง
จิ้งหรีดเรไรกับเสียงเกราะในคอกสัตว์. นกแสกจับอยู่บนหอรระฆังก็ร้องส่ง
สำเนียง. ณ ที่นั้นมีต้นไทรต้นโพธิ์สูงใหญ่ ใต้ต้นล้วนมีเนินหญ้า กล่าวคือที่ฝัง
ศพต่างๆ อันแลเห็นด้วยเดือนฉาย. ศพในที่เช่นนั้นก็เป็นศพพวกชาวไร่ชาวนา
นั่นเอง. ผู้นั้นมีความรู้สึกซึ่งเยือกเย็นใจอย่างไร แล้วรำพึงอย่างไรในหมู่ศพ,
ได้เขียนความในใจนั้น ออกมาสู่กันดังต่อไปนี้

คอกสร้อย

๐วังเอ๋ยวังเวง

ฝูงวัวควายฟ้ายลาทิวากาล

ชานาเหนือยอ่อนต่างจรกลับ

ทิ้งทุ่งให้มีคมัวท่วมฉกฉล

๐ยามเอ๋ยยามนี้

อากาศเย็นเยือกหนาวคราววิกาล

มีก็แต่เสียงจิ้งหรีดกระกริดกริ่ง!

คอกควายวัววัวเกราะเปาะแปะ ! เพียง

ห่างห่าง! ย่ำค่ำระฆังฆาน

ค่อยค่อยผ่านท้องทุ่งมุ่งถิ่นตน

ตะวันลับอัปแสงทุกแห่งหน

และทิ้งตนตูเปลี่ยวอยู่เดียวเอย

ปลถพีมืดมัวทั่วสถาน

สังคปานป่าใหญ่ไร้สำเนียง

เรไรหิ่ง! ร้องขรมระงมเสียง

รู้ว่าเสียงเกราะแว่วแ่วแ่วเอย

๐ นกเอี้ยงนกแสก

อยู่บนยอดคหระฆังบังแสงจันทร์
เหมือนมันฟ้องดวงจันทร์ให้ผันดู
ถือเป็นที่ร โหฐานนมมานมา

๐ ต้นเอี้ยต้นไทร

และต้น โพธิ์พุ่มแจ้แผ่ฉายา
ล้วนร่างคนในเขตประเทศนี้
แห่งหลุมลึกถานสลดระทดใจ

จับจ้องร่องแจ็กเพียงแฉกขวัณ

มีเถาวัลย์รุงรังถึงหลังคา

คนมาสู่ช่องพักมันรักษา

ให้เลื่อมผาสุกสันต์ของมันเอย

สูงใหญ่รากล้อยห้อยระย้า

มีเนินหญ้าไต้ต้นเกลื่อนกล่นไป

คุชฉินอนราย ณ ภายไต้

เรายิ่งใกล้หลุมนั้นทุกวันเอย

๐หมคเอ๋ยหมคห้วง

ถึงลมเข้าช่วยขึ้นรินสบาย

อยู่ตามโรงมุงฟางข้างข้างนั้น

โอ้เหมือนปลุกร่างกายนอนรายเรียง

๐ทอดเอ๋ยทอดทิ้ง

ทิ้งเพื่อนยากแม่เหี่ยวหาข้าวปลา

ทิ้งทั้งหนูน้อยน้อยร่อยร่อยรับ

เข้ากอดคอจ้อเลาะเสนาะกรรม

หมคดวงวิญญาณลาญสลาย

เดือนนกแอ่นลมพายุแผดสำเนียง

ทิ้งไก่อันแข่งคูเหว้าระเร้าเสียง

พั้นสำเนียงที่จะปลุกให้ลุกเอย

ยามหนาวผิงไฟล้อมอยู่พร้อมหน้า

ทุกเวลาเข้าเย็นเป็นนิรันดร์

เห็นพ่อกลับปลื้มเปรมเกษมสันต์

สารพั้นทอดทิ้งทุกสิ่งเอย

๐ กอ๑งเอ๑ยกอ๑งข๑ว

เกิดเพราะการเก็บเกี่ยวด้วยเกี่ยวใคร
เข้าก็ขับ โศกระบือถือคันไถ
ยัดหางยามยักไปตามใจจินต์

๐ ตัวเอ๑ยตัวทะยาน

ดูถูกกิจชานาสารพัน
เขาเป็นสุขเรียบเรียบเงียบสงัด
ขออย่าได้เหยยาะพุดเราะราน

กอ๑งสูงราว ร๑งน๑ยงนำใคร

ใครเล่า ไถคราดพื้นพื้นแผ่นดิน

สำราญใจตามเขตประเทศถิ่น

หางยามผินตามใจเพราะใครเอย

อย่าบันดาลคล๑ใจให้ไฟฝัน

และความครอบครองกันอันขึ้นบาน

มีปวัตต์เป็นไปไม่วิตถาร

ดูหมิ่นการเป็นอยู่เพื่อนตูเอย

๐สกุลเอ๋ยสกุลสูง

อำนาจนำความสง่าอำอินทรีย์
ความร่ำรวยอวยสุขให้ทุกอย่าง
วิถีแห่งเกียรติยศทั้งหมดนั้น

๐ตัวเอ๋ยตัวหยิ่ง

เห็นจมดินนำสลดระทดใจ
ไม่เหมือนอย่างบางศพญาตีตบแต่ง
สร้างสานการบุญหนุนพลี

ชักจูงจิตฟุ้งซ่านคึดศรั

ความงามนำให้มิไ้ไตรกัน
เหล่านี้ต่างรอดตายทำลายจันท์
แต่ล้วนผันมาประจบหลุมศพเอย

เจ้าอย่าชิงติชากว่ายากไร้

ที่ระลึกสิ่งไรก็ไม่มี

เครื่องแสดงเกียรติยศเลิศประเสริฐศรี

เป็นอนุสาวรีย์สง่าเอย

๐ที่เอ๋ยที่ระลึก

ก็ไม่ชวนชีพที่ดับให้กลับคืน

เสียงประกาศเกียรติเอิกเกริกลั่น

ล้วนเป็นคุณแก่ผู้ยังไม่วางวาย

๐ร่างเอ๋ยร่างกาย

อย่าดูถูกถิ่นนี้ว่าที่ทราม

อาจจะเป็นเจดีย์มีพระศพ

ประเสริฐด้วยสัตตรัตน์จรัสชัย

ถึงอริกงามลบในภพพื้น

เสียงชมชื่นเชิดชูคุณผู้ตาย

จะกระเทือนถึงกรรมนั้นอย่าหมาย

ชูเกียรติญาติไปภายภาคหน้าเอ๋ย

ยามตายจมพื้นดาษดินหลาม

อาจขึ้นชื่อลือนามในก่อนไกล

แห่งจอมภพจักรพรรดิภักษัตริย์ใหญ่

ณ สมัยก่อนกาลบูรณเอ๋ย

๐ความเอ๋ยความรู้

หมดโอกาสที่จะซื้ต่อไปนี้ไป

อันความยากหาทำให้รู้ศึกษา

หมดทุกข์ขลุ่กแต่กิจคิดหากิน

๐ดวงเอ๋ยดวงมณี

หรือใต้ท้องห้องสมุทรสุดสายตา

บุปผชาติชูสีและมิกถิน

ไม่มีใครได้เซยเลยสักคน

เป็นเครื่องชู้ทางสว่างไสว

ละห้วงโยอยากรู้ลงสู่ดิน

ย่นปัญญาความรู้อยู่แค่ถิน

กระแแสวิญญาณังนเพียงนั้นเอย

มักจะลี้ลับอยู่ในภุพา

ก็เสื่อมชาสิ้นชมนิยมชน

อยู่ในถินที่ไกลเช่นไพรสณฑ์

ย้อมบานหล่นเปล้าคายมากมายเอย

๐ ซากเอ๋ยซากศพ

เช่นชาวบ้านบางระจันจันรำบาญ
ไม่เช่นนั้นท่านกวีเช่นศรีปราชญ์
หรือผู้กู่บ้านเมืองเรื่องปัญญา

๐ มักเอ๋ยมักใหญ่

อำพรางความจริงใจไม่แพรงพราย
มุ่งแต่ไปรยเครื่องปรุงจรงกลิ่น
ลงในเพลิงเกียรติศักดิ์ประจักษ์ตั้ง

อาจเป็นซากนักรบผู้กล้าหาญ

กับหม่อมานมาประทุษอยุธยา

นอนอนาถเล่ห์ไขว่ไร้ภาษา

อาจจะมานอนจมถมดินเอย

ก่นแต่ไฟฝันฟุ้งตามมุ่งหมาย

ไม่ควรอายก็ต้ออายหมายปีดบัง

คือความฟุ่มฟายสินลั่นโอหัง

เปลวเพลิงปลั่งหอมกลบตลบเอย

๐ ห่างเอี้ยห่างไกล

แต่สิ่งซึ่งเหลวไหลใส่อาตมา
เพื่อนรักษาความสราญฐานวิเวก
สันโดษดับฟุ้งซ่านทะยานใจ

๐ ศพเอี้ยศพไพร่

ไม่เกรงใครนินทาว่าประจาน
ถึงบางที่มีบ้างเป็นอย่างเลิศ
พอเตือนใจได้บ้างในทางบุญ

ห่างจากพวกมักใหญ่ฝักใฝ่หา
ความมักน้อยชานาไม่โน้มไป
ร่วมเชื้อแจกหุบเขาลำเนาไศล
ตามวิสัยชานาเย็นกว่าเอย

ไม่มีใครขึ้นชื่อระบือขาน
ไม่มีการจารึกบันทึกคุณ
ก็ไม่ฉลาดเชิดประเสริฐสุนทร
เป็นเครื่องหนุนนำเหตุสังเวชเอย

๐ศพเอ๋ยศพสูง

จารึกคำสำนวนชวนสักการ

ซึ่งอย่างดีก็มีกวีเถื่อน

อุทิศสิ่งซึ่งสร้างตามทางธรรม

๐ห้วงเอ๋ยห้วงอะไร

แม้คนลืมสิ่งใดได้สนิท

ใครจะยอมละทิ้งซึ่งสิ่งสุข

ใครจะยอมละแดนแสนสบาย

เป็นเครื่องจูงจิตให้เลื่อมใสศานต์

ผิดกับฐานชวนาคนสามัญ

จารึกชื่อปีเดือนวันดับขันธุ์

ของผู้นั้นผู้นี้แก่ผีเอย

ไม่ยิ่งใหญ่เท่าห้วงดวงชีวิต

ก็ยังคิดขึ้นได้เมื่อใกล้ตาย

เคยเป็นทุกข์ห้วงใยเสียได้ง่าย

โดยไม่ชยตาไฟอาลัยเอย

๐ดวงเฝ้าดวงจิต

ย่อมละชีพเคยสุขสนุกสบาย

ละทิ้งถิ่นที่สำราญเบิกบานจิต

หมดวิตกหมดเสียตายหมดหมายปอง

ลืมสนิทกิจการงานทั้งหลาย

เคยเสียตายเคยวิตกเคยปกครอง

ซึ่งเคยคิดใฝ่ฝันเป็นเจ้าของ

ไม่พินหลังเหลือวมองด้วยซ้ำเอย

อธิบายศัพท์และข้อความ

กถามุข

เบื้องต้นของเนื้อเรื่อง

เกราะ

เครื่องสัญญาณทำด้วยไม้ ไซ้ตีหรือสั่นให้ดัง

ชั้น

ร่างกาย

งัน

หยุดชะงัก

แจ้

ลักษณะของต้นไม้เตี้ยๆ ที่มีกิ่งหนาแผ่ออกไปโดยรอบ

ฉายา

ร่มไม้เงา

ช่วย

โชน พัดอ่อนๆ พัดเรื่อยๆ (ไซ้แก่ลม)

ซื่อ

เย็น ร่ม ชื่น

อธิบายศัพท์และข้อความ

ช่อง	ที่อยู่
คุณฉวี	นั่ง
แตก	เลือกไป ตรงไป ในความว่า “แตกขวัญ” หมายความว่า ทำให้ตกใจ ทำให้เสียขวัญ
ประทุษ	ทำร้าย เบียดเบียน
ปวัตน์	ความเป็นไป
เปล้าคาย	ไร้ประโยชน์
ผาย, ผ้าย	เคลื่อนจากที่

อธิบายศัพท์และข้อความ

พลี	อ่านว่า พระ-ลี แปลว่า การบวงสรวง การบูชา
ม่าน	ชนชาติพม่า
รำบาญ	รบ
ลาญ	แตก หัก ทำลาย
เถ่ห้	คล้าย เปรียบ
สัตตรัตน์	แก้ว ๗ ประการของจักรพรรดิ
หางยาม	หางคันไถตอนที่มีมือถือ
อธิก	ยิ่ง เกิน มาก

เด็กชายเจ้าปัญญา

"ปัญญาเกิดขึ้นได้หากเป็นคนช่างสังเกต แล้วนำมาพิจารณา
ปัญญาเป็นเครื่องช่วยแก้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ในชีวิตได้
ผู้มีปัญญาและใช้ปัญญาในทางที่ถูกต้อง
ย่อมได้พบกับความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต"

เด็กชายเจ้าปัญญา

มีเรื่องเล่ามาว่า เศรษฐีคนหนึ่งแห่งเมืองมิลามีบุตรชายคนหนึ่งมีลักษณะแปลกคือ เมื่อคลอดออกมามีแท่งยาอยู่ในมือ เศรษฐีผู้บิดาเป็นโรคปวดศีรษะมานานถึง ๗ ปี จึงนำแท่งยานั้นมาฝนแล้วทาที่หน้าผาก ก็หายปวดศีรษะทันที ความศักดิ์สิทธิ์ของแท่งยานี้เลื่องลือไปไกล ทำให้ผู้เจ็บไข้จำนวนมากพากันมาหาเศรษฐี เพื่อขอใช้แท่งยานี้รักษา และคนไข้เหล่านั้นก็หายป่วยกันทุกคน เศรษฐีจึงตั้งชื่อบุตรชายมหา มโหสถ แปลว่า "ผู้มียาสำคัญ"

มโหสถเป็นเด็กฉลาด เมื่อมีอายุ ๗ ขวบ ได้คิดสร้างโรงเด็กเล่นที่มีหลังคาทำให้เล่นได้สะดวกสบาย ไม่ต้องถูกแดดถูกฝน โรงเด็กเล่นของมโหสถ

ยังใช้เป็นที่พักคนเดินทางและที่ประชุมตัดสินปัญหาต่างๆ ให้เสมอ มโหสถ
สามารถตัดสินได้อย่างยุติธรรม ผู้คนจำนวนมากจึงนับถือ

วันหนึ่งชายคนหนึ่งปล่อยวัวให้กินหญ้า และตนเองเผลอนอนหลับอยู่ใต้
ต้นไม้ วัวจึงถูกขโมยไป เมื่อชายผู้นั้นตื่นขึ้นมาพบว่าวัวหายไปจึงออกตามหา
พบชายคนหนึ่งจูงวันของตนอยู่ จึงขอคืน แต่ชายที่จูงวัวอยู่ไม่ยอมให้ เกิดทู่ม
เถียงกัน กลุ่มคนที่ล้อมดูอยู่จึงแนะนำให้คนทั้งสองไปหา มโหสถ เพื่อให้
ตัดสินความ มโหสถถามชายทั้งสองว่าให้วัวกินอะไร ชายที่เป็นเจ้าของวัว
ตอบว่าให้กินแต่หญ้าเพราะยากจนไม่สามารถหาอาหารอื่นให้วัวกินได้ ชาย
อีกคนตอบว่าให้วัวกินลูกเดือยข้าวฟ่างและถั่ว งา มโหสถฟังแล้วก็ให้คน

ไปนำใบประยงค์มาตำแล้วขยำเอาแต่น้ำมาให้วัวกิน วัวกินได้ครู่หนึ่งก็สำรอกออกมาเป็นหญ้าทั้งหมด ชายที่ขโมยวัวจึงยอมรับสารภาพว่า ขโมยวัวมาจริง กลุ่มคนที่ดูอยู่จะลงโทษชายผู้นั้น แต่มโหสถห้ามไว้ และให้โอกาสชายผู้นั้น ประพฤติตนเป็นคนดีไม่ลักขโมยของของผู้อื่นอีก

ครั้งหนึ่งมีหญิงคนหนึ่งอุ้มลูกเดินทางมาไกล เมื่อมาถึงสระน้ำก็หยุดพัก วางลูกไว้ที่ได้ต้นไม้อะและลงไปล้างหน้าในสระ ขณะนั้นมีนางยักษ์ตนหนึ่งเห็นเด็กก็อยากกินจึงมาอุ้มเด็กไป หญิงผู้เป็นแม่ก็วิ่งตามมาขอลูกคืน นางยักษ์แปลงไม่ยอมให้ อ้างว่าเป็นลูกของตน คนที่เห็นเหตุการณ์จึงพาหญิงทั้งสองคนไปห้ามโหสถ มโหสถบอกหญิงทั้งสองว่าลูกของใครก็ให้มาดึงเอาไป

ใครดึงได้เด็กก็จะได้เด็กไปหญิงทั้งสองก็ดึงเด็ก เด็กเจ็บก็ร้องไห้ หญิงผู้เป็นแม่สงสารลูก จึงปล่อยลูกเพราะกลัวลูกเจ็บ มโหสถจึงตัดสินใจว่าเด็กนั้นเป็นลูกของนางเพราะแม่ที่แท้จริงยอมไม่ต้องการให้ลูกเจ็บและไม่อาจทำร้ายลูกของตนได้

เมื่อพระราชานแห่งเมืองมิถิลาได้ยินกิตติศัพท์ว่ามโหสถมีความเฉลียวฉลาดมาก จึงทรงปรึกษาราชบัณฑิตทั้งสี่ประจำพระราชสำนัก เรื่องจะให้มโหสถเข้ารับราชการและแต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิตแต่ราชบัณฑิตทั้งสี่ไม่ต้องการให้มีคนที่เก่งกว่าตนมาเข้ารับราชการด้วยจึงทูลคัดค้านว่า มโหสถยังมีปัญญาน้อยอยู่ พระราชานแห่งเมืองมิถิลาจึงทดลองปัญญาของมโหสถด้วยวิธี

ต่างๆ เช่น ดำรัสสั่งให้ชาวบ้านหุงข้าวให้มีลักษณะพิเศษ ๘ อย่าง คือ ไม่ให้
หุงด้วยข้าวสาร ไม่ให้หุงด้วยน้ำธรรมดา ไม่ให้หุงด้วยฟืน ไม่ให้หุงด้วย
ชายยกข้าวที่หุงแล้วมา และไม่ให้นำมาตามทางหลวง มโหสถแก้ปัญหาด้วย
การให้ชาวบ้านหุงด้วยข้าวเปลือกซึ่งไม่ใช่ข้าวสาร หุงด้วยน้ำค้ำซึ่งไม่ใช่
น้ำธรรมดา หุงด้วยภาชนะดินใหม่ที่ไม่ใช่หม้อข้าว เอาไม้ท่อนเล็กๆมาวางต่อกัน
เป็นวงกลมแทนเตาหุงข้าว เอาไม้มาเสกกันเป็นไฟซึ่งต่างจากไฟธรรมดา ใช้
ใบไม้แทนฟืน เมื่อหุงข้าวสุกแล้วก็ให้กะเทยยกไปและไปทางลัด ซึ่งไม่ใช่
ทางหลวง

เมื่อพระราชินีได้ทราบเรื่องการแก้ปัญหาของมโหสถก็พอพระทัยจึงทรงแต่งตั้งเศรษฐีผู้บิดาของมโหสถให้ปกครองหมู่บ้านทั้งหมด และให้มโหสถเข้าไปรับราชการในราชสำนัก ทรงแต่งตั้งให้มโหสถซึ่งมีอายุเพียง ๗ ขวบเป็นราชบัณฑิต พระราชทานเรือนไม้ให้มโหสถและเพื่อนๆของเขาด้วย มโหสถก็รับราชการด้วยความผาสุก และได้แก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจนเป็นที่พอพระทัยของพระราชินี

ข้อคิดจากเรื่อง

เรื่อง เด็กชายเจ้าปัญญานี้ นำมาจากบางส่วนของนิทานชาดกเรื่องหนึ่งซึ่งคนไทยรู้จักในชื่อ มโหสถชาดก ตามเรื่องในนิทานชาดก มโหสถเป็นเด็กชาย

มีอายุเพียง ๓ ขวบ เนื่องจากเป็นเด็กที่มีปัญญา และใช้ปัญญาตัดสินใจคิดความต่าง ๆ อย่างเที่ยงธรรม จึงมีผู้มาขอให้มโหสถตัดสินใจความอยู่เสมอ เด็กชายมโหสถได้ใช้ปัญญาแก้ปัญหาของพระราชาก็ได้ จึงได้รับพระกรุณาแต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิตและรับราชการในสำนักของพระราชินีแต่เยาว์วัย เรื่องเด็กชายเจ้าปัญญาให้ข้อคิดแก่ผู้อ่านหลายประการ ดังนี้

๑. ปัญญาเกิดขึ้นได้หากเป็นคนช่างสังเกต แล้วนำมาพิจารณาให้คั่งมโหสถสังเกตว่า เจ้าของสัตว์ย่อมรู้ดีกว่าผู้อื่นว่าสัตว์เลี้ยงของตนกินอะไรเป็นอาหาร แม่ย่อมรักและห่วงสวัสดิภาพและชีวิตของลูกตนมากกว่าบุคคลอื่น การหุงข้าวโดยปรกตีมียันตอนอะไร ตามปกติใช้สิ่งใดบ้างในการหุงต้ม และสามารถใช้อะไรมาแทนได้บ้าง

๒. ปัญญาเป็นสิ่งล้ำค่าที่สุดของมนุษย์ ปัญญาเป็นเครื่องช่วยแก้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ในชีวิตได้ ผู้มีปัญญาและใช้ปัญญาในทางที่ถูกต้อง ย่อมได้พบกับความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต

๓. ผู้มีปัญญาไม่ควร ใช้ปัญญาของตนแสวงงประโยชน์แก่ตนเพียงฝ่ายเดียวแต่ควร ใช้ปัญญาแก้ปัญหาให้ผู้ที่ตกอยู่ในความทุกข์ หรือใช้เพื่อสร้างประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก คังมโหสถใช้ปัญญาของตนแก้ปัญหาให้ชายเจ้าของวัวและหญิงมีลูกและใช้ปัญญาคิดสร้าง โรงมีหลังคาเพื่อให้เป็นที่เล่นของเด็กๆ เป็นที่พักของคนเดินทาง และเป็นศาลาตัดสินความของชุมชน

๔. ผู้มีปัญญาและตั้งมั่นอยู่ในความดีงาม รู้จักเสียสละและใส่ใจในความเดือดร้อนลำบากของผู้อื่น แม้จะเป็นเพียงเด็กน้อยก็จะได้รับการยกย่อง และการสรรเสริญในทุกโอกาสทุกสถานที่

๕. ผู้มีหน้าที่ตัดสินใจดีความ ต้องตัดสินใจด้วยปัญญาและตัดสินใจอย่างยุติธรรม ต้องระลึกไว้เสมอว่าหน้าที่ในการตัดสินใจดีความคือหน้าที่ในการรักษาความยุติธรรมและช่วยผู้ที่ถูกละเมิดหรือถูกรังแกให้พ้นจากความไม่เป็นธรรม

๖. ผู้ที่หลงกระทำผิดและยอมรับสารภาพว่าเป็นคนผิด เป็นผู้ที่สังคมควรให้อภัย ควรเปิดโอกาสให้ผู้หลงผิดและกระทำผิดเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ได้

กลับตัวแก้ไขความประพฤตินั้น เพื่อให้กลับมาเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป ผู้ที่เผลอกระทำผิดไปแล้ว ก็ไม่ควรกระทำผิดซ้ำอีก เมื่อสังคมให้โอกาสก็ควรกลับตัวกลับใจเลือกประพฤตินั้นในทางที่สุจริต ในทางที่ดีงาม

นิทานชาดก

นิทานชาดก คือ นิทานสอนศีลธรรมในพระพุทธศาสนา นิทานชาดกทุกเรื่องจะมีพระโพธิสัตว์เป็นตัวละครเอก พระโพธิสัตว์จะเกิดเป็นสัตว์ต่างๆ บ้าง เป็นกษัตริย์บ้าง เป็นคนธรรมดาบ้าง เป็นเทวดาบ้าง เป็นพรหมบ้าง ถ้าพระโพธิสัตว์ไม่เป็นตัวละครเอกของเรื่อง ก็มักเป็นผู้สังเกตการณ์และรู้เรื่องราวความเป็นไปต่างๆ ในเรื่องตลอด ในนิทานชาดกเรื่อง มโหสถ พระโพธิสัตว์เกิดเป็นคนมีชื่อว่ามโหสถ

พระพุทธศาสนาเชื่อว่า พระโพธิสัตว์เป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้า เป็นผู้
ที่เกิดแล้วเกิดอีกในชาติต่างๆ เพื่อเพียรบำเพ็ญบารมีต่างๆ ให้ได้เป็น
พระพุทธเจ้าตามความเชื่อเรื่องสังสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิด ในพระ
ไตรปิฎกปรากฏนิทานชาดกจำนวน ๕๔๗ เรื่อง เป็นเรื่องราวที่พระโพธิสัตว์
เกิดในชาติต่างๆรวม ๕๔๗ ชาติ คนไทยนิยมเรียกกันว่า เรื่องพระเจ้าห้าร้อย
ชาติ เรื่องมโหสถชาดกเป็นนิทานชาดกลำดับที่ ๕๔๒ นิทาน ๑๐ เรื่องสุดท้าย
เป็นนิทานที่มีเนื้อเรื่องยาวกว่านิทานเรื่องอื่นๆ และเป็นเรื่องที่คนไทยรู้จัก
ดีกว่าเรื่องอื่นๆด้วย นิทานชาดก ๑๐ เรื่องสุดท้าย เรียกว่า ทศชาติ หรือ พระ
เจ้าสิบชาติ จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถต่างๆ นิยมเขียนเล่าเรื่องทศชาติ
มากกว่านิทานชาดกเรื่องอื่นๆ เนื้อเรื่องโดยย่อของทศชาติมีดังนี้

๑. เตมียชาดก (เต-มิ-ยะ-ชา-ดก) พระโพธิสัตว์เกิดเป็นโอรสกษัตริย์ทรงพระนามว่าเตมีย์ ทรงแกล้งเป็นใบ้และเป็นง่อยเพื่อจะได้ไม่ต้องทรงขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ จะได้ไม่ต้องทรงทำบาป เพราะกษัตริย์ในสมัยนั้นต้องทรงตัดสินคดีและทรงสั่งประหารนักโทษ ภายหลังได้ออกผนวช

๒. มหาชนกชาดก (มะ-หา-ชะ-นก-ชา-ดก) พระโพธิสัตว์เกิดเป็นโอรสกษัตริย์ ทรงพระนามว่ามหาชน พระบิดาทรงถูกปลงพระชนม์ พระมารดาพาหนีจากพระราชวัง เมื่อเติบโตขึ้น มหาชนกเลี้ยงชีพเป็นพ่อค้า ได้เดินทางไปค้าทางเรือ เรือเกิดอัปปาง ต้องเพียรว่ายอยู่ในมหาสมุทรนานถึง ๗ วัน จึงมีนางเมขลามาช่วย ภายหลังมหาชนได้เป็นกษัตริย์แห่งนครมิถิลา

มหาชนชาดกเป็นเรื่องในทศชาติที่คนไทยรู้จักดีที่สุดที่สุดเรื่องหนึ่ง เพราะ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงนำมาทรงพระราชนิพนธ์เป็นอุทาหรณ์
ให้คนไทยเห็นคุณของการบำเพ็ญความเพียร

๓. สุวรรณสามชาดก (สุ-วัน-นะสาม-ชา-ดก) พระโพธิสัตว์เกิดเป็นกุมาร
น้อยชื่อสุวรรณสาม เป็นผู้กตัญญูต่อบิดามารดา คอยดูแลปรนนิบัติ บิดา
มารดาซึ่งตาบอดสนิททั้ง ๒ คน แม้สุวรรณสามจะประสบเคราะห์ห่าดเจ็บ
จนสิ้นชีวิตก็ยังมีใจหวังไยบิดามารดาดีกว่าหวังชีวิตของตน

๔. เนมิราชชาดก (เน-มิ-ราด-ชา-ดก) พระโพธิสัตว์เกิดเป็นกษัตริย์ทรง
พระนามว่าเนมิราช พระเนมิราชโปรดให้ราษฎรตั้งมั่นอยู่ในศีล

ครั้งหนึ่งพระอินทร์เจี๊ยงเสด็จพระเนมิราชให้ไปประพาสเทวโลก ระหว่างทาง
พระเนมิราชได้ขอแวะชมนรกภูมิ

๕. มโหสถชาดก (มะ-โห-สค-ชา-ดก) พระโพธิสัตว์เกิดเป็นบุรุษมีปัญญา
ชื่อมโหสถ เป็นผู้ที่เกิดมาพร้อมแท่งยาวิเศษ ภายหลังได้เป็นราชบัณฑิตใน
ราชสำนักของพระมหากษัตริย์แห่งมถิลานคร มโหสถได้แสดงปัญญาเพื่อ
แก้ปัญหายุ่งยากให้แก่ตนและมถิลานคร

๖. ฎริทัตชาดก (พู-ริ-ทัต-ชา-ดก) พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญานาคชื่อฎริทัต
แม้จะถูกมนุษย์จับมาทรมานต่างๆ นานา ก็อดกลั้นความโกรธ ไม่ทำร้าย
มนุษย์นั้น เพราะไม่ต้องการทำบาป

๗. จันทกุมารชาดก (จัน-ทะ-กุ-มาน-ชา-ดก) พระโพธิสัตว์เกิดเป็นโอรส
กษัตริย์ทรงพระนามว่าจันทกุมาร พระบิดาของพระจันทกุมารทรงถูกปุโรหิต
หลอกให้ทรงนำพระมเหสี พระโสดิคา กับราชสมบัติอื่นเผาในกองไฟเพื่อ
บูชาอัญญ แต่พระอินทร์มาช่วยไว้ได้ ภายหลังพระจันทกุมารได้เสด็จขึ้นเสวย
ราชย์แทนพระบิดา

๘. พรหมนารถชาดก (พรม-มะ-นาถ-ชา-ดก, พรม-มะ-นา-ระ-ทะ-ชา-ดก)
พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพรหมชื่อนารถะ (นา-ระ-ทะ) ได้เทศนาโปรดพระราชผู้
ประพฤติน ในทางชั่วให้กลับมาตั้งอยู่ในธรรม

๕. วิชฌุรบัณฑิตชาดก (วิ-ทุ-ระ-บัน-ดิค-ชา-ดก) พระโพธิสัตว์เกิดเป็นบัณฑิตชื่อวิชฌุร ได้ผจญภัยไปกับยักษ์ และโคเดินทางไปยังที่อยู่ของเหล่านาคที่นาคนคร วิชฌุรบัณฑิตได้เทศนาธรรมสอนพญานาคและนาคเทวี

๑๐. เวสสันดรชาดก (เวค-สัน-ดอน-ชา-ดก) พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพระราชารู้โปรดบำเพ็ญทาน ทรงพรนามว่าเวสสันดร พระเวสสันดรได้ทรงบริจาคทั้งทรัพย์สมบัติ พระมเหสี และพระโอรสธิดาเพื่อเป็นทานแก่ผู้ยากไร้

แม้ว่านิทานชาดกจะเป็นเรื่องราวทางศาสนา แต่ก็ก็เป็นเรื่องที่ตั้งใจจากจินตนาการและเป็นเรื่องที่เล่าอย่างนิทาน ในบรรดานิทานชาดกทั้งหมด เรื่องเวสสันดรชาดกหรือมหาเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องที่คุณไทยรู้จักดีที่สุด

มหาเวสสันดรชาดกมีเนื้อเรื่องละเอียดพิสดาร และมีประเด็นต่างๆ ใ้ศึกษา
พิจารณามาก นักเรียนจะได้เรียนเรื่องนี้ละเอียดขึ้นเมื่ออยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่
๔ และ ๕

เรื่องพระเจ้าห้าร้อยชาติหรือนิทานชาดกทั้ง ๕๔๗ เรื่อง มีที่มาจากพระ
ไตรปิฎกและอรรถกถาซึ่งอธิบายพระไตรปิฎก เป็นแบบอย่างให้เกิดนิทาน
ชาดกท้องถิ่นขึ้นในภายหลัง นิทานชาดกท้องถิ่นหลายเรื่องที่เล่ากันใน
ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยมีเนื้อเรื่องหลักๆ ตรงกัน
และหลายเรื่องยังเล่ากันในหม่อมคนไทที่อยู่นอกประเทศไทยด้วย

Thank You